

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

RAMINTA KLEINAITĖ
II kurso studentė

**URBANISTINIŲ PROTESTŲ ERDVĖS PERRAŠYMAS: VINCO KUDIRKOS
AIKŠTĖS ATVEJIS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: dr. N. Arlauskaitė

Vilnius, 2018

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:
Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kleinaitė R. Urbanistinių protestų erdvės perrašymas: Vinco Kudirkos aikštės atvejis: Politikos ir medijų magistro studijų programa, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė dr. N. Arlauskaitė. – V., 2019. – 45 p.

Reikšminiai žodžiai: urbanistinės erdvės, protestai, Vinco Kudirkos aikštė, urbanistiniai protestai, performansas, erdvinė praktika, scenografija, vietos menas, miesto politika.

Šiame darbe nagrinėjama kaip urbanistiniai procesai veikia miesto erdves ir keičia įprastus jo scenarijus.

Darbe pateikiama urbanistinės erdvės (Vinco Kudirkos aikštės) ir joje vykstančių urbanistinių protestų analizė, pastarieji analizuojami kaip performansai, o pati urbanistinė erdvė vertinama kaip scenografija jiems. Darbe taip pat nustatomas miesto erdvės ir urbanistinio protesto santykis – palyginama kaip performansas paveikia miesto scenarijus. Aptariami urbanistinės erdvės (Vinco Kudirkos aikštės) ypatumai ir analizuojami labiausiai išsiskyrę šioje erdvėje vykę protestai.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „*Urbanistinių protestų erdvės perrašymas: Vinco Kudirkos aikštės atvejis*“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Raminta Kleinaitė

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TEORINĖ DALIS	10
1.1 Erdvės samprata	10
1.2 Erdvės kūrimas (erdvinės praktikos)	12
1.3 (Urbanistiniai) protestai.....	15
1.4 Erdvės ir protesto santykis	20
2. URBANISTINIŲ PROTESTŲ VINCO KUDIRKOS AIKŠTĖJE ANALIZĖ.....	25
2.1 Vinco Kudirkos aikštė (ir jos prieigos)	25
2.2 Urbanistiniai protestai Vinco Kudirkos aikštėje	27
2.2.1 „Po Kudirka, arba patriarchams paliepus, mums panorėjus“ ir “Tapimas Lietuva”	27
2.2.2 Protestas prieš kailių pramonę	29
2.2.3 „Gyvenimas per brangus“	30
2.2.4 Kiti protestai Vinco Kudirkos aikštėje.....	34
IŠVADOS	38
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	40
SUMMARY	45

ĮVADAS

Aktyvėjant vietos bendruomenėms, didėjant pavienių asmenų iniciatyvumui vis didesnis dėmesys kreipiamas į supančią aplink erdvę: visuomenei vis labiau rūpi, kur ji gyvena, dirba, ilsisi, praleidžia nemažą laiko dalį, keliauja kasdieniais maršrutais, todėl pozityvus jų indėlis keičia miesto veidą ir kartu padeda vietos savivaldos institucijoms puoselėti jį. Dėl šios priežasties, miesto (nebūtinai) rajonai, anksčiau turėję negatyvų krūvį, tampa patraukliais užsibūti. Vienu iš pavyzdžių galėtų būti Užupis Vilniuje, kuris norinčių jį puoselėti iniciatyva tapo mėgiamas ne tik alternatyvios kultūros sekėjų, kaip buvo anksčiau, bet į jį užklysta vis įvairesnė auditorija, turistai. Jis turi gana ryškų ir patrauklų bohemiškos aplinkos veidą. Stoties rajonas dažniausiai nebūna pats jaukiausias, apie šį vyrauja negatyvi nuomonė kaip apie kriminalų, nemalonių (visuomenės atstumtų) asmenų susibūrimo vietą. Ne išimtis taip pat buvo toks rajonas Vilniuje, tačiau besikuriantys unikalūs atmosfera barai, klubai ir iniciatyvos „Turgus 2.0“ dėka organizuojami renginiai pritraukia auditoriją ir atskleidžia jį taip, kaip dažnai įsivaizduojamas Berlynas: kupinas vakarėlių, savitos architektūros, kultūros. Vienas naujausių pavyzdžių yra gruodį pirmąkart organizuotas Kalėdų miestelis „Šv. Stotis“ įprastai skubančiuosius kirsti geležinkelio stoties prieigas arba laukti reikiamo traukinio, skatino stabtelti užkasti, skirti susitikimus, užėiti su tikslu pasmalsauti, užsibūti (pažiūrėti filmą, spektaklį, paklausti muzikos) ir pan. Anksčiau buvusi „ne vieta“¹, virsta erdve.

Žmonės vis aktyviau pasisavindami miestą sau, taip pat vis drąsiau išsako nepritarimą tam tikriems valdžios sprendimams, protestuoja viešose erdvėse, tam pasirenkamos strateginės (pvz., aikštės šalia valstybės institucijų, kitos simboliškai susijusios su protesto objektu) vietos. Kiekvieną protestą galima įvardinti kaip performansą: veikia subjektai, kurie suvokia esantys stebimi auditorijos. Jų metu asmenys pasisavindami erdvę kitaip nei įprastai (kūrybingai) formuoja veiklos praktikas, kurios skiriasi nuo kasdienių tos erdvės scenarijų. Be to, taip pat formuojama protestų praktika², jų organizavimo šablonai (kur būna scena, kur buriasi žmonės ir pan.). Pagrindinės miestų aikštės tampa rezistencijos vietomis. Pastebima, jog protestai įgauna vis žaismingesnę, atraktyvesnę formą kaip, pvz., Jungtinėje Karalystėje apie 2003 m. susikūrusi Klounų armija (angl. *Clandestine Insurgent Rebel Clown Army*), kurių pasirodymas gatvėse spalvingais rūbais ir atributika keldavo šypseną, o ne nepasitenkinimą. Žavus yra dviprasmiškumas, kurį įvardijo prof. Leonidas Donskis, jog prisidengus juokdario kauke ir pasitelkus meninę raišką, galima kirsti į pačius opiausius skaudulius ir nebūti pasmerktam, teisiamam.³ Be to, realizacijos

¹Auge Marc, *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*. London, New York: Verso, 1995.

²Maciej Kowalewski, „Miasto jako arena protestów“. *Konteksty Społecznel* (1), 2013, 19, cituota iš Buyskich Iuliia, *Carnival in Urban Protest Culture Carnival: The Case of Kyiv Early Maidan*, Lietuvos etnologija, 16(25), 2016, 69-89, 73.

³ Profesorius filme „Kaip mes žaidėme revoliuciją“ kalbėjo apie grupę „Antis“, tačiau perfrazavus jo mintį, šią galima pasitelkti kalbant apie meną, jo galimybes protestuoti apskritai.

galimybės yra beveik neribotos – yra galimybė pasiteisinti menu ir išvengti pasmerkimo. Raiška gali būti itin estetiška vizualiai, tačiau „neskani“ ir nepatogi idėjų prasme. Zygmuntas Baumanas yra teigęs, jog vartotojiška visuomenė reikalauja, kad jai būtų parodoma, o ne sakoma.⁴ Taigi, kaip Guy Debordas apibūdino, esame „spektaklio visuomenė“⁵: svarbu tampa ne kažkuo „būti“, o atrodyti, jog tokiu esama.

Vinco Kudirkos aikštė Vilniuje nėra laikoma reprezentacine aikšte, tačiau ji yra aktyviai išnaudojama miestiečių ne tik kasdienėms veikloms, bet ir švenčių, taip pat protestų metu. Dėl savo lokacijos mieste ir išplanavimo nesudėtingai gali būti pritaikoma it improvizuota scena, be to, ji yra itin atvira praeivių žvilgsniams. Protestas yra kreipimasis, todėl jam yra būtina kuo platesnė auditorija. Darbe atskirai nagrinėjami protestai: 2012 m. „Po Kudirka, arba patriarchams paliepus, mums panorėjus“ ir „Tapimas Lietuva“, 2014 m. sausį asociacijos „Už gyvūnų teises“ organizuotas protestas – performansas prieš kailių pramonę, 2016 m. vasarą Vinco Kudirkos aikštę okupavęs „Gyvenimas per brangus“. Taip pasirinkta, nes jie išsiskiria iš kitų raiška (pirmieji du galimi priskirti prie meno performansų), pobūdžiu (trečiasis buvo vienas iš gausesnių asmenų skaičiumi, kuomet užimta aikštė palapinėmis). Be to, jie yra sukėlę įvairių diskusijų dėl veiksmų legalumo, padorumo ir pan. Kadangi jie kūrybiškai išnaudoja miesto erdvę, yra tinkami išsamiau nagrinėti, norint stebėti protesto – performanso daromą įtaką erdvei, kurioje jis vyksta. Jie yra išsiskiriantys nuo įprastinių protestų praktikos, todėl analizuojant juos galima pastebėti daugiau galimų alternatyvių scenarijų ir prasių.

Darbe keliama problema: kaip urbanistiniai procesai keičia įprastinius miesto scenarijus, veikia jo erdves?

Darbo tikslas yra atlikti urbanistinės erdvės (Vinco Kudirkos aikštės) ir joje vykstančių protestų analizę, į šiuos žvelgiant tarsi į performansus, o miesto erdvę – scenografiją jiems.

Uždaviniai:

1. išsiaiškinti erdvės sampratą ir jos kūrimo veiksnius (veikėjus);
2. vadovaujantis performanso teorija suformuluoti urbanistinio protesto sąvoką;
3. nustatyti erdvės ir protesto santykį;
4. aptarti Vinco Kudirkos aikštės ypatumus;
5. analizuoti ryškiausius Vinco Kudirkos aikštėje vykusius protestus.

Darbo struktūra ir teorinis pagrindas. Darbą sudaro dvi dalys, kurių pirmojoje yra pateikiamos tyrimo teorinės gairės. Vadovaujantis Michelio de Certeau ir Henrio Lefebvre'o mintimis aptariama

⁴ Zygmunt Bauman *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000, p. 63.

⁵ Guy Debord, „Spektaklio visuomenė.“ Kn. Dainius Gintalas (vert.), *Spektaklio visuomenė*. Vilnius: Kitos knygos, 2006, 37-189, 5: visuotinis spektaklis, kuris dangsto dvasios skurdą, ribotą intelektą, lengvai manipuliuojamą žmonių sąmonę ir vis didesnį dėmesį prekei. Panašias mintis, jog pasaulis yra skurdus, todėl spektakliu tai galima paslėpti, yra išsakęs Jean Baudrillard.

geografinės erdvės (vietos) samprata, jos pavertimas erdve, jos parametrai, kūrėjai. Siekiant įvairiapusiškesnės erdvės sampratos, dėmesys taip pat kreipiamas į vietos meno (angl. *site specific art*) ir scenografijos tyrėjų apibrėžtis. Taip pat aptariama urbanistinio protesto kaip vieno iš erdvinių praktikų (kūrimo būdų) samprata, drauge nagrinėjant performanso sampratą, kaip pagrindiniu teoretiku vadovaujantis Richardu Shechneriu. Šioje dalyje taip pat analizuojamas protesto santykis su erdve, jo metu atsirandantis atlikimo medžiagiškumas, analizuojamos Erikos Fisher – Lichtės idėjos. Pirmos dalies pabaigoje išsikeliami orientaciniai klausimai, į kuriuos bus ieškoma atsakymo antroje praktinėje darbo dalyje.

Antroje darbo dalyje nagrinėjami konkretūs protestų pavyzdžiai Vinco Kudirkos aikštėje. Iš pradžių trumpai įvardijami Vinco Kudirkos aikštės kaip urbanistinės erdvės ypatumai, kad būtų galima stebėti, kaip ją ir jos įprastus scenarijus keičia, ką įneša naujo vykstantys protestai.

Tyrimų (literatūros) apžvalga. Miesto studijų kontekste retai apsieinama be Michelio de Certeau vardo ir jo pateikiamos erdvės sampratos, paties miesto analizės. Pasitelkus jo idėjas į miestą, jo erdves galima žvelgti kaip į nuolat kintantį organizmą, tačiau ne tik dėl nuolat kintančio jo peizažo, tačiau ir dėl miestiečių kasdienės veiklos, gyvenimo jame. Pagal M. de Certeau erdvė nebėra apibrėžta tik architektūriškai, ji įgauna socialų būvį. Minėtam mokslininkui antrina jo tautietis Henris Lefebvras, kuris teisę žmonėms naudotis erdve kaip jiems ši yra reikalinga, laikė įprasta ir savaime suprantama. Matthew Schoene⁶ tyrė urbanistinių protestų Europoje kilimo priežastis pagrindinėmis įvardindamas nepriteklių, nepasitenkinimą, patį miestą įvardijo kaip skatinantį protestus veiksnį. Grahamas St Johnas protestą tapatina su karnavalu atskleidamas džiugią protesto pusę. Lietuvoje apie protestų specifiką nemažai yra pasisakęs Gintautas Mažeikis, taip pat teigęs, jog „kritinė spektaklio visuomenės analizė, socialinių tinklų ir komercinių sąveikų naudojimas visados gali būti efektyvi pilietinės taktikos dalis.“⁷ Viešąsias erdves, miestiečių teisę kovoti dėl jų⁸ ir urbanistinius protestus⁹ gana išsamiai tiria Skaidra Trilupaitytė. M. de Certeau mintis atliepia ir plėtoja Jekaterina Lvrinec kalbėdama apie miesto choreografiją, kūnišką jo patyrimą,¹⁰ taip pat apie miesto scenografiją kaip įrankį tirti ryšius tarp kasdinių praktikų ir erdvės sudedamųjų.¹¹ Vis dėlto, jei ieškoma išsamesnės informacijos apie scenografiją, vietos meną (angl. *site specific art*), daugiau

⁶ Schoene Matthew, *Urban Continent, Urban Activism? European Cities and Social Movement Activism*, 2017 [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/conference/SCHOENE_Urban-Continent-Urban-Activism.pdf

⁷ Gintautas Mažeikis, *Protestas ir Distribucija: Femen ir Pussy Riot Atvejai*, Politologija, 69(1), 2013, 58.

⁸ Trilupaitytė Skaidra, *Viešoji kultūros, vartojimo ar kultūringo vartojimo erdvė? Vilniaus atvejai*, in: *Repšienė Rita (sud.)*, *Lietuvos kultūros tyrimai 2: Muziejai, paveldas, vertybės*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, 99.

⁹ Skaidra Trilupaitytė, *Meninis protestas ir (politikos) kritika: kai kurie pirmojo XXI a. dešimtmečio Vilniaus pavyzdžiai, Meno istorija ir kritika 11*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015, 5-21. Taip pat Skaidra Trilupaitytė, *Akcijos mieste ir išpuolių grėsmės retorika. Vilnius po 2009 – ujų*, Politologija, 81, 2016, 80-110.

¹⁰ Lavrinec Jekaterina, *Urbanistinė choreografija: kūnas, emocijos ir ritualai*, Santalka: Filosofija, Komunikacija, 19(1), 2011, 62-73.

¹¹ Lavrinec Jekaterina, *Urban Scenography: Emotional and Bodily Experience*, Limes, Borderland Studies, 6(1), 2013, 21-31.

medžiagos pavyksta rasti užsienio autorių: Stepheną Duncombe'ą¹², Pamelą Horward¹³, Sigridą Merxą¹⁴, Mike'ą Pearsoną¹⁵

Darbo metodologija. Siekiant išsiginčyti į erdvės sampratą ir ją kuriančius veiksniai, analizuojama miesto antropologijos literatūra. Taip pat kadangi į protestą žvelgiama kaip į performansą, o į erdvę kaip į galimą scenografiją jam, nagrinėjama performanso teorija, analizuojama vietos meno (angl. *site specific art*) literatūra.

¹² Stephen Duncombe, *Protest Scenography*, Performance Research, Routledge, 18(3), 2013, 200-205.

¹³ Pamela Horward, *What is Scenography?*, London: Routledge, 2002.

¹⁴ Sigrid Merx, *The Politics of Scenography: Disrupting the stage*, Performance Research, 18(3), 2013, 54-58.

¹⁵ Mike Pearson, *Site-specific Performance*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.

1. TEORINĖ DALIS

1.1 Erdvės samprata

Įprasta erdvę suvokti kaip tam tikrą plotą, kurį galima išmatuoti, pripildyti kitų objektų (taip pat ir subjektų) arba jis jau yra šių pripildytas, jame galima judėti. Toks išsivaizdavimas yra labiau matematinis, geometrinis. Tokiu atveju, erdvė yra tarsi indas, kurį galima pripildyti, tačiau jei kreiptume dėmesį į tai, kuo ir kaip ji užpildoma, atsiranda sociologinė prieiga. Pagal ją erdvė yra neatskiriama nuo socialinių santykių, vyksta abipusis kūrybos procesas: erdvė yra kuriama minėtų santykių, o šie yra formuojami erdvės.¹⁶ Erdvė yra nuolatiniam kūrimo ir tapimo procese, taip pat joje tarpsta scenarijų, funkcijų ir reikšmių įvairovės galimybė, ji kaip socialinis produktas yra sukonstruota tiek lokalių, tiek globalių sąveikų.¹⁷ Tokį požiūrį į erdvę vienas pirmųjų pradėjo plėtoti prancūzų sociologas Henris Lefebvre'as. Dėl įsigalėjusio kapitalizmo, asmens kontrolė per erdvės organizavimą išsivyrąja ne tik darbo aplinkoje, bet ir privačiame gyvenime.¹⁸ Kadangi miestų erdvė yra ribota, jos pradeda trūkti, tai sukelia žmonių skirstymosi klasėmis bangą.¹⁹

H. Lefebvre'as kalbėdamas apie erdvę akcentavo du pagrindinius aspektus: jog erdvė ir laikas yra skirtingi, tačiau vienas nuo kito neatskiriama veiksniai.²⁰ Laikas gali pasireikšti per įvykių, vyksančių toje erdvėje, trukmę, datas, veiksmų ritmą, elementariausiai per toje erdvėje esantį laikrodį. Miestas kaupia istoriją, todėl tai taip pat vyksta su pastatais: vieni yra griaujami ir statomi nauji. Dėl šios priežasties miestai yra daugialaikiški: senoji architektūra išlieka šalia moderniosios arba senųjų detalės integruotos šiųdieniuose pastatuose. Kai kurie jų yra saugomi, restauruojami. Kai kurių pastatų funkcijos visiškai pakitę, jų tapatybės yra tarsi nestabilios. Dėl to kai kuriose vietose įmanoma jausti praeitį, tai gali sukelti netgi nejaukumą.²¹

H. Lefebvre'as išskyrė tris erdvės parametrus: erdvinės praktikos, erdvės reprezentacijos ir reprezentuojančios erdvės.²² Erdvinės praktikos yra individualus ar grupinis

¹⁶Dalia Čiupailaitė, *Sociologinės, antropologinės perspektyvos į interjerą poreikis dizaino edukacijoje*, Technologijos ir menas, 6, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 87 – 94, 88.

¹⁷Doreen Massey, *For Space*, London: Sage Publications, 2005, 9.

¹⁸Stuart Elden, *There is a Politics of Space because Space is Political. Henri Lefebvre and the Production of Space*, *Radical Philosophy Review*, 10(2), 2007, 101-116, 105.

¹⁹Ten pat, 106.

²⁰Ten pat, 204.

²¹Pearson, 97 – 98.

²²Lefebvre Henri, *The Production of Space*, Wiley-Blackwell, 1992, 33.

veikimas erdvėje, kuriam turi įtakos tos erdvės planas.²³ Ši samprata jungia ir skiria du poliūs: kasdienos realybę ir miesto realybę, kurią sudaro judėjimo maršrutai ir darbo, privataus gyvenimo, laisvalaikio santykiai. Erdvės reprezentacijos yra siejamos su idėjomis apie tą erdvę, kokia ji turėtų būti, tai yra turinčių galią kurti, formuoti planuojama erdvė, kuri yra išreiškiama ženklais, planais, žemėlapiais, teorijomis apie tą erdvę ir pan.²⁴ Reprezentacijos erdvė persidengia su fizine erdve, ši yra tarsi simboliais praturtintas šydas, gaubiantis fizinę erdvę, jos objektus. Kitaip tariant, sumanyta erdvė yra realiai įgyvendinama, per laiką modifikuojama ir taip gaminama.²⁵ Būtent ši erdvė „kalba“²⁶ apie vietos pritaikymą ją praktikuojančiųjų ir pavertimą erdve. M. de Certeau geometrinę erdvę įvardija kaip vietą, o erdve ji tampa tik ją vartojančiųjų dėka, nes jie pripildo šią asmeninių patirčių.²⁷ Kaip patikslina Dalia Čiupailaitė, „erdvė taps prasminga, kai joje atsiras pokyčių, ją transformuos naudotojai, atsiras laiko sluoksnis – tai, kas kaupia atmintį bei pripildo erdvę asmeniškumo ir prasmės.“²⁸ Iš pateiktų erdvės komponentų galima išivaizduoti, jog ta pati erdvė gali būti suvokiama kiekvieno asmens skirtingai²⁹ ir tą patirtį galima patikrinti tik empiriškai, toks skirstymas padeda atsekti erdvę formuojančiuosius, atskirti formavimo ir kūrimo nuo perkūrimo ir naudojimo procesų, išryškėja elgesio su erdve galimybės: prisitaikymas prie jos arba transformavimas.³⁰ Vis dėlto esama situacijų, kuomet erdvės nėra žmonių pasisavinamos, jose neužsibūnama arba jos yra tarsi beveidės, jas antropologas Marcas Auge'as įvardijo kaip ne vietas.

M. de Certeau į miestą žvelgia tarsi į galimą perskaityti ir tuo pat metu kuriamą tekstą. Architektūros objektais yra kuriamos prasmės, transliuojamos žinutės. Erdvės objektų išsidėstymas, jų vienu su kitais santykis daro įtaką žmonių srauto pasiskirstymui, judėjimui, todėl taip pat ir galimybei kontroliuoti.³¹ Galima prisiminti anksčiau minėtą erdvės kategoriją – erdvės reprezentaciją, ji nebūtinai yra susijusi vien tik su grožiu. Tai „kalba“ plačiau apie visuomenę: socialinę statusą, kultūrinę grupę, lytiškumą, kaip išsidėsčiusi galia, tačiau neatmetami ir individualūs veiksniai: atmintis, emocijos, laikiškumas, „ryšių simbolinės raiškos“³². Ypač, jei

²³ Čiupailaitė, 89.

²⁴ Ten pat, 89.

²⁵ Lefebvre, 42–43.

²⁶ Collins, 83.

²⁷ Michel De Certeau, *Walking in the City. In the Practice of Everyday Life*, Berkeley, Los Angeles: The University of California Press, 1984 [žiūrėta 2018-12-12]. Prieiga per: <https://brettany.wordpress.com/2012/08/07/de-certeau-m-1984-walking-in-the-city-in-the-practice-of-everyday-life-berkeley-and-los-angeles-the-university-of-california-press/>

²⁸ Čiupailaitė, 92.

²⁹ Fiona Wilkie, *Out of Place: The Negotiation of Space in Site-Specific Performance*, 2004. Filosofijos doktorantūros baigiamasis darbas, 164.

³⁰ Čiupailaitė, 88 ir Collins, 83.

³¹ Ten pat, 90.

³² Ten pat, 90.

erdvė, architektūra yra transformuojama pačių vartotojų jų reikmėms, prie jos taikomasi. Taip pat yra teigiama, jog tokiu būdu erdvė yra geriausiai pajuntama.³³

1.2 Erdvės kūrimas (erdvinės praktikos)

Miesto veidą kuriančiuosius M. de Certeau skirsto į dvi grupes: strategus (stebinčiuosius) ir taktikus (vaikštinėtojus). Pirmieji į miestą žvelgia tarsi nuo aukšto pastato stogo, iš distancijos, todėl gali atsiriboti nuo „esančiųjų apačioje“ ir kasdienių praktikų. Kyla Dievo akies iliuzija ir miesto panorama yra tarsi simuliakras, nes sukuriama stebėtojo.³⁴ Toks žvilgsnis yra priskiriamas turintiems galią formuoti, planuoti, projektuoti miestą (politikams, miestą administruojantiems, urbanistams³⁵). Turėdami tokią matymo galimybę iš turimų optinių žinių jie siekia „suklijuoti“ bendrą miesto vaizdą ir sukurti gyvybingą šio idėją ir įgyvendinimo priemones.³⁶ Vis dėlto dauguma patiriančiųjų miestą gyvena žemiau ribos, nuo kurios prasideda ši „dieviška“ miesto patirtis. Jų žvilgsnis išreiškiamas kasdienėmis praktikomis: vaikščiojimu, sėdėjimu, stoviniavimu ir pan. Šie vaikštinėtojai nemato to, kas matoma žvelgiant iš viršaus, tačiau taip pat kuria prasmes, kurios nebūtinai sutampa su planuotojų užmanytais. H. Lefebvre'as šiuos erdvės kūrimo būdus įvardina kaip jos formavimą mentaliai (idėjiškai) ir socialiai.³⁷ Atitinkamai skiriasi ir šių erdvių suvokimas: mentaliai erdvė suvokiama kaip idėja, todėl yra abstrakti, suformuota mintyse, geometrinė, o socialiai ji tampa konkreti, materialinė, fizinė.³⁸

Stebėtojai siekia miesto permatomumo (kontrolės), vieningo funkcionavimo, todėl yra organizuojamas racionaliai ir bet kokie nukrypimai, tradicijų pažeidimai yra nepageidautini. Dėl to miestai turi panašią struktūrą (vienas akivaizdžiausių to pavyzdžių – Paryžius), nors iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, jog formuojama unikalų veidą turinti miesto idėja.³⁹ „Permatomumo“ išpūdį taip pat kuria stiklinė architektūra ir mieste įmontuotos kameros. Dėl šių priežasčių miesto administravimas yra derinamas su eliminavimo procesu, kuris organizuojamas pagal tam tikras hipotezes ir klasifikacijas.⁴⁰ Dėl visų šių veiksnių miestas nors ir veikia kaip orientyras socioekonominėms ir politinėms strategijoms, tačiau jis yra tarsi grobis, paliktas priešingiems

³³Justinas Dūdėnas, *Architektūrinio objekto perskaitymo sąlygos. BeePart atvejis*, Coactivity: Philosophy, Communication, 22(1), 2014, 99-111, 103.

³⁴ de Certeau, 92 - 93.

³⁵Liutauras Kraniauskas, *Švenčių ir miesto erdvės santykis: trijų Klaipėdos miesto švenčių sociologija*, Sociologija. Mintis ir veiksmai, 28(1), 2011, 149-182.

³⁶ de Certeau, 93 - 94.

³⁷Elden, 109.

³⁸Ten pat, 109.

³⁹ de Certeau, 94.

⁴⁰ Ten pat, 94.

judėjimams, galioms be aiškios tapatybės, todėl pats miestas praranda aiškią tapatybę – visko neįmanoma administruoti.⁴¹

Kaip minėta anksčiau, strategų sukurta vieta yra tarsi įsakymas, todėl pasižymi stabilumu. Kai ji pradeda praktikuoti, ji tampa dinamiška erdve, sukomponuota iš mobilių elementų (pvz., atsiranda krypties vektoriai, greitis, laiko variacijos).⁴² Miestui gyvybę ir tikrąjį veidą – formą erdvėms – suteikia erdvinės praktikos, kurių pati paprasčiausia yra žingsniai. Kiekvienas jų yra unikalus, skiriasi kokybiškai. Pėsčiųjų judėjimas formuoja sistemą, kuri formuoja miestą.⁴³ Jie kuria neformalius takus, taip pat trajektorijas darydami pasirinkimus. Taigi vaikščiojimo aktas urbanistinei sistemai yra tas pats, kas kalbėjimo aktui yra kalba.⁴⁴ Elementariausiame lygmenyje, ji turi trigubą funkciją: topografinės sistemos pasisavinimo procesas (kaip kalbėtojas pasisavina kalbą); erdvinis veikimas erdvėje (kaip kalbėjimo aktas yra akustinis veikimas kalboje); ryšių tarp skirtingų pozicijų kūrimas, kontraktų judėjimu sudarymas (kaip kalbinis dėstymas yra kreipimasis, aktualizuojantis kitą kalbėtoją ir kuriantis susitarimus). Tai gali būti išplečiama iki ryšių tarp rašymo akto ir parašyto teksto.⁴⁵

Mąstant šia logika, pėsčiųjų „kalbėjimo aktas“ turi tris charakteristikas⁴⁶:

- dabartį. Erdvinės ypatybės apibrėžia judėjimo galimybių spektrą ir draudimus, todėl vaikštinėtojas tai aktualizuoja: sukuria, transformuoja, uždraudžia ir kartu aktualizuoja vietas.
- atskirumą, kuris kuriamas dėl erdvinės „kalbos“ elementų pasirinkimo, kartu nusprendžiant kurias vietas atgaivinti ar naikinti.
- fatiškumą, kuris yra siejamas su vaikščiojimo komunikabilumu, tačiau nebūtinai informatyvumu.⁴⁷

Vaikščiojimas yra tarsi gatvių, vietų vardų tarimas žingsniais, todėl prasmes jiems suteikia praeiviai. Tariami jie hierarchizuoja ir semantiškai nusako miesto paviršių, dažnai tie vardai praranda vertę, įrašytą juose, tačiau jų svarbiausia savybė – reikšti išgyvenimą. Vardai (į juos patenka ir skaičiai) pateikia eismo šablonus, jį kreipia.⁴⁸ Orientuodami veiksmus ir žingsnius, jie išlaisvina erdves, kurias dėl to galima okupuoti. Taip išsakoma antroji (poetinė) geografija „ant“

⁴¹ Ten pat, 95.

⁴² Ten pat, 117.

⁴³ C h. Alexander, " L a Cite semi-treillis, mais non arbre , " A rchitecture, Mouvement, Con tinuite, 1967, cituota iš ten pat, 97.

⁴⁴ Ten pat, 97.

⁴⁵ Ten pat, 97 - 98.

⁴⁶ Ten pat, 98 – 99.

⁴⁷ De Certeau *Walking in the City. In the Practice of Everyday Life*

⁴⁸ de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, 104.

pirmosios (literatūrinės) geografijos, uždraustos ar leistos prasmės. Vaikščiojimu suteikiamas vardas net ir tuščiai erdvei.⁴⁹

Pasitaiko atvejų, jog vietos yra prisotintos reikšmių, todėl pagrindine reikšme tampa bereikšmiškumas. Tokiu atveju, atsiranda galimybė vietą apgyvendinti. Turintieji galią kurti miesto strategiją dažnai stengiasi užgožti nepatogias prasmes („vietinę valdžią“), jas keisti arba vienyti.⁵⁰ Dėl šios priežasties nyksta kai kurios istorijos, legendos, atmintis jų nebeprisiekia – anuliuojamas apgyvendintas miestas, nes siekiama vieningo miesto veido. Taigi vaikščiojimas yra tarsi pakaitalas legendoms, kurios atveria erdves kažkam kitam, skirtingam, atkuria legendų „kūną“, trūkstamas dalis iš įvairių nuolaužų (jos yra intymios, privačios, tarsi traukiamos iš nuošalių vietų, individualių prisiminimų).⁵¹ Aktualizuojama nematoma matomo tapatybė.⁵² Tokie nevienalyčiai ir netgi priešingi elementai pripildo vienalytę istorijos formą. Toks istorijų (tiek individualiai kurtų, tiek istorijos *history* prasme)⁵³ pasakojimas yra svarbus kaip praktika, kurianti erdves.⁵⁴ Kasdienos istorijos taip pat yra erdvės apdorojimas (padidininimas, pamažinimas).⁵⁵ Istorijos tarsi organizuoja vietas, jas atrenka ir sujungia, kuria sakinius ir dėstymus iš jų. Tai yra erdvinės trajektorijos. Kiekviena istorija yra kelionės istorija, todėl erdvinės praktikos sudaro kasdienos taktikas.⁵⁶ Tokios pėsčiųjų pasakojimo reprezentacijos dalys gali būti išanalizuojamos žemėlapyje, tačiau jos negali būti sutrauktos tik iki grafinio tako, kadangi jame nebūtų matyti intensyvumas, varijuojantis pagal laiką, tam tikros sekos, proporcijos ir pan.⁵⁷

Vaikščioti yra tarsi stokoti vietos: neterminuotas procesas būti nesančiu/nedalyvaujančiu ir ieškoti tinkamo savo būdo būti mieste (pasaulyje). Visuma tokių „vaikščiojimų“ patį miestą verčia socialiniu eksperimentu, neturinčiu vietos: patirtis yra tarsi išdraskyta į daugybę skirtingų „vaikščiojimų“, kurie susipina ir sukuria miesto medžiagą, ryšiais ir susikirtimais po vietos ženklų, ant kurio tik vardas – Miestas.⁵⁸

Erdvei taip pat galime priskirti garsą (garso erdvę). Miestas yra ne tik skaitomas, bet ir įgarsinamas: žingsnių kaukšėjimu, transportu, kalbomis ir pan. Jei erdvė būtų įsivaizduojama kaip indas, garsas galėtų būti tarsi jo užpildas: išplintantis į patalpos kertes, atsimušantis aidu nuo jo paviršių šiuos sujungdamas, sklindantis, kol išnyksta (atviroje erdvėje) ir pan. Garsu jungiami

⁴⁹ Ten pat, 105.

⁵⁰ Ten pat, 106.

⁵¹ Ten pat, 107.

⁵² Ten pat, 108.

⁵³ Ten pat, 118.

⁵⁴ Ten pat, 107.

⁵⁵ Ten pat, 122.

⁵⁶ Ten pat, 115.

⁵⁷ Ten pat, 99.

⁵⁸ Ten pat, 103.

erdvės elementai, distancijos tarp jų įgauna kitą matmenį. Jis prisideda prie bendrai kuriamo ritmo ir miestas yra tarsi prakalbinamas.

Doreen Massey siūlo, jog erdvę reiktų įsivaizduoti iš naujo, matyti ją kaip kažką keisto ir atrasti jos potencialą.⁵⁹ Tokiam siekiui pasitarnautų „šiek tiek“ nepatogios, nepritaikytos visuomenės poreikiams architektūros detalės erdvėje, kurios skatintų ne tingų ir pasyvų erdvės pasisavinimą, bet apeliuotų į išradingumą, žadintų smalsumą ir norą interpretuoti ją iš naujo.

1.3 (Urbanistiniai) protestai

Protestai dažnai siejami su socialiniais ir politiniais judėjimais, organizacijomis, meno projektais. Urbanistiniai protestai yra kilę iš urbanistinių socialinių judėjimų – interesų grupių koalicijų, veikiančių miestuose ir siekiančių tikslų, susijusių su juose kylančiomis problemomis pvz., būsto teisių, meno erdvių, socialinės atskirties. H. Lefebvre'as prakalbo apie „teisę į miestą“⁶⁰ kaip teisę džiaugtis miesto gyvenimu, akcentuojama jo erdvės svarba, o dabar turbūt kitaip neįsivaizduojama: turima teisė būti gatvėse, parkuose, parduotuvėse, jas naudoti, suvokti ir naudoti sau priimtiniu būdu, „spalvinti“ bendruomenės tradicijomis.⁶¹

Kaip skirtingas erdvės išnaudojimo vizijas turinčių jėgų susikirtimo pavyzdys galėtų būti Žmonių parko atvejis, kuomet Kalifornijos universiteto vadovybė norėjo šalia universiteto statyti studentų bendrabučius ir sporto aikštę, o vietiniai (bent jau iš pradžių) žmonės matė galimybę įrengti parką, susibūrimo vietą ir toliau plėtoti pagalbą benamiams. Šis atvejis baigėsi kruvinomis aukomis ir ne vienerius metus trukusia kova, kuri atskleidžia, kaip iš vienos pusės dėl kapitalistinio tikslo kelti finansinę žemės vertę yra pamaloninami tie, kurie gali sau tai leisti ir jie gali jaustis saugūs atmesdami jų interesams prieštaraujantį elgesį, o kitoje pusėje vietinių gyventojų spontaniškas bandymas ieškoti erdvės, kuri patenkintų jų kasdienius poreikius nekreipiat dėmesio ar tai yra teisėta ar ne.⁶² Kaip vienas iš panašių atvejų Lietuvoje, kuomet susikerta kapitalistiniai ir miestiečių interesai, tik pasibaigusį ne taip tragiškai, galima įvardinti 2005 m. organizuotą judėjimą „Pro – testo laboratorija“, kuris įvairiomis akcijomis kovojo už „Lietuvos“ kino teatro išsaugojimą.

Vis dėlto urbanistinio protesto samprata tapo universalesnė ir juo įvardinti galima protestą, vykstantį mieste nepaisant, ko šiuo siekiama.⁶³ Protestai kyla dėl nepasitenkinimo ir nepritekliaus ir yra veikiami materialių ir žmogiškųjų resursų, todėl svarbiais veiksniais tampa

⁵⁹ Massey, 9.

⁶⁰ Lefebvre Henri, *The Production of Space*, Wiley-Blackwell, 1992.

⁶¹ Zukin Sharon, *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995, 11.

⁶² Baudry, Sandrine, *Reclaiming Urban Space as Resistance: The Infrapolitics of Gardening*. *Revue française d'études américaines*, 131(1), 2012, 32-48.

⁶³Schoene, 4 – 5.

finansinė parama ir protestuojantiems pritariantieji. Taip pat neatmetama prielaida, jog pats miestas kaip toks turi įtakos protestams kilti. Walteris Nichollas teigia, jog miestai veikia kaip „veiksmo/aktyvumo erdvės“, kurios dėl apgyvendinimo dažnumo ir erdvinio išsidėstymo tarsi skatina socialų ir politinį aktyvumą.⁶⁴ Tokiu atveju, pritraukiama didesnė auditorija, taip pat paprasčiau suburti dalyvius, kurti/megzti ryšius jiems pritraukti, lengviau skleisti idėjas įprastai miestiečių finansinė padėtis yra geresnė, palankesni resursai organizuoti protestą, tačiau būtent dėl tos pačios priežasties žmonės plūsta gyventi į miestus, todėl atsiranda socialinė atskirtis, konkurencija dėl darbo, paslaugų ir resursų – išeina tarsi užburtas ratas.⁶⁵ Be to, miestuose yra valdžios institucijų būstinės, prie kurių yra patogu išreikšti nepasitenkinimą jų sprendimais.

Almira Ousmanova pastebi, jog šiuo metu dauguma protestų įgauna meno pobūdį, o šiuolaikinė revoliucijos samprata siejama ne su bandymu griauti sistemą, o su nuolatiniu pasipriešinimo judėjimu, kuris gali kilti vis kitoje vietoje: jei esama tam tikroje vietoje vienu metu, kitąkart „buvimas“ gali įvykti kitur. Nėra garantuotumo, tačiau erdvė, kuri yra kupina istorijų ir tam tikros galios, yra destabilizuojama.⁶⁶ Vis dėlto reikia nepamiršti, jog kai kurių protestų vietos kartojasi, todėl atsiranda tam tikra protestų praktika.

Taigi protestai dažnai primena karnavalus ar festivalius. Grahamas St Johnas susiejo šias sampratas į protestivalio modelį – koncentruotas įsiveržimas į realybę, kurio metu žmonės jaučiasi laisvi ir išdrįsta būti savimi, mesti iššūkį nusistovėjusiems jėgos santykiams, kurti alternatyvų pasaulį,⁶⁷ buvimas drauge su bendraminčiais sukelia tarsi afekto būseną. Be to, atitinkamą atmosferą kuria vizuali protestuojančiųjų savirepresentacija (kostiumai, aksesuarai, piešti veidai, balionai, dekoruoti automobiliai ir pan.), ženklai, lipdukai, plakatai, užtvarų dekoracijos, politikos veikėjų atvaizdai, muzika, paskiri performansai,⁶⁸ kurie gali būti itin teatralizuoti.

Prieštaravimas arba protestas gali būti įvardintas kaip „disensusas“, kuris išplaukia iš „konsensuso“ sąvokos, siejamos su tuo, kas yra tinkama, priimtina arba priešingai.⁶⁹ Kitaip tariant, tai yra „jutimiškumo padalijimas“, tarsi pojūčių konfigūracijos: kas matoma ir nematoma, girdima ir negirdima, kai kurių objektų ir subjektų ryšiai, galėjimas pasireikšti kaip subjektų tam tikru metu ir

⁶⁴ Walter Nicholls, *Place, Networks, Space: Theorizing the Geographies of Social Movements*, Transactions of the Institute of British Geographies 34(1), 2009, 78-93.

⁶⁵ Schoene, 5.

⁶⁶ Almira Ousmanova, *Anapus reprezentacijos: Revoliucija kaip Žodis, Vaizdinys ir Įvykis*, Politologija, 69(1), 2013, 5-29, 13 - 15.

⁶⁷ Graham St John, *Protestival: Global Days of Action and Carnivalized Politics in the Present*, Social Movement Studies, 7(2), 2008, 167-190, 169.

⁶⁸ Buyskich, 75 – 76.

⁶⁹ Audronė Žukauskaitė, *Politinis įvykis kaip nereprezentuojama meno dimensija*, Religija ir kultūra, 11, 2012, 16.

vietose.⁷⁰ Disensusas yra nustatyto objekto tyrimas: keliami klausimai, kas yra žinoma, per kokią prizmę mes žvelgiame ir matome tam tikrus dalykus kaip duotybę.⁷¹

Pasitelkdamas šias dvi kontrastuojančias sąvokas, Jacquesas Ranciere'as svarsto apie politiką ir estetiką, jų ryšių glaudumą: politikoje glūdi estetinė dimensija, o estetika turi – politinę.⁷² Politika ir estetika siejamos mąstant apie politiką kaip tam tikrą prieštaravimą ir heterogeniškumą priskiriant vienu iš estetikos bruožų, kas atitolina nuo disensuso kaip kažko neteisingo ar ydingo absoliutizavimo.⁷³ Politika kaip disensusas pasireiškia tuo, kad sutrauko tam tikrų akivaizdybių ryšius, kurie turi įtakos tvarkai, kurią pripažįstame kaip natūralią duotybę, ir dėl kurios tam tikri kūnai yra priskiriami privačioms ar viešoms erdvėms. Kaip apibendrina Audronė Žukauskaitė, politika tarsi pertikrina šią skirtį ir aktualizuoja „naujus matymo ir sakymo būdus, įgalina naujus subjektus, naujas kolektyvinio sakymo formas“, ⁷⁴ naujas jėgas, kurios gebėtų griauti „dominuojančias galios struktūras“. ⁷⁵ Taip atsiranda sąlyga lygybei, nes sukuriamą galimybę dalyvauti tam tikroje situacijoje tiems, kurie to nori.⁷⁶ Kadangi disensuso sąvoka yra siejama su Aristotelio mintimis apie vergus, kurie supranta kalbą, tačiau jos nereiškia (nevaldo), daroma išvada, jog politika egzistuoja todėl, kad yra kalbėjimas, tačiau jis yra skirtingas. Taigi politinis disensusas yra ne diskusija tarp kalbančiųjų, turinčių skirtingas vertybes ir interesus, o konfliktas, kas kalba ir nekalba, kas turi būti išgirstas.⁷⁷ J. Ranciere'as kritikuoja Hannah Arendt iškeltą politikos grynumo idėją ir prieštarauja, jog ši gali būti siejama tik su asmenimis, kurių gyvenimas jau yra paskirtas politikai: politinė bendruomenė – kolektyvus kūnas, sudarytas iš asmenų su konkrečiomis funkcijomis, kurios yra priskiriamos pagal grupių ir individų specifiškumą. Filosofui tai yra *policy* prielaida. Politikos prielaida atsiranda tuomet, kai minėta struktūra subyra ir galia priklauso tiems, kurie neturi kvalifikacijos valdyti, kuomet kyla skirties tarp „pašvęstųjų“ valdyti ir gyventi „paprastą“ gyvenimą klausimas.⁷⁸

Vis dėlto nereikia kardinaliai interpretuoti, jog tokiu atveju politika tampa be vertybių, priešingai, nesėkmės kyla, kai pamirštama etika.⁷⁹ Politika pasireiškia daugumoje „nepatogių“ situacijų ir tai virsta atmintimi (prisiminimu), istorija, kuri turi savo dinamiką ir nėra tęstinis

⁷⁰Jacques Ranciere, *The Politics of Aesthetics. The Distribution of the Sensible*. New York: Continuum International Publishing group, 2004, 2.

⁷¹Jacques Ranciere, *Dissensus: On Politics and Aesthetics*. New York: Continuum International Publishing group, 2011, 69.

⁷² Žukauskaitė, 16.

⁷³ Paul Bowman ir Richard Stamp, *Reading Ranciere: Critical Dissensus*, New York: Continuum, 2011.

⁷⁴ Žukauskaitė, 16.

⁷⁵ Ten pat, 17.

⁷⁶ Ten pat, 17.

⁷⁷ Bowman, 2.

⁷⁸ Ten pat, 3.

⁷⁹ Ten pat, 4.

procesas, tolygus ekonominiam ir socialiniam vystymuisi. Svarbu tai, jog taip pat politika nėra tik išskirtiniai įvykiai – sukilimai, nes tokių itin akivaizdžių esama nedaug.⁸⁰

Politika yra ne kiek kova dėl galios ar naudojimasis galia, kiek specifinio prieštarų kupino pasaulio konfigūracija, specifinė patirties forma, kurioje kai kurie dalykai tampa politiniais objektais, kai kurie klausimai – politinėmis problemomis.⁸¹ Pastebėtina, jog estetikos srityje disensusas veikia taip pat, kaip ir politikos – suponuoja lygybę,⁸² todėl J. Ranciere'as „estetiką“ pateikia kaip besivaržančių pasaulių pasaulį.⁸³

Politikos išskirtinumas yra tai, jog ji neturi konkrečios vietos – veikia ir *police* srityje, perfrazuodama ir perkurdama socialinius klausimus ir pan. Estetinė patirtis, nors yra laikoma autonomiška (pagal J. Ranciere'ą), tačiau ji yra nevienalytė, nėra ribų, skiriančių ją nuo kitų patirties sferų ir objektų, todėl to rezultatas – politikos ir meno sričių skirčių nykimas. Taigi estetika savyje talpina politiką: tai yra būdas vykdyti politiką kitaip negu tai daroma įprastai, todėl ją pasitelkus galima pasiekti tai, ko trūksta „paprastai“ politinei revoliucijai:⁸⁴ požiūrių laisvės ir lygybės, ryšio tarp minties ir juslinio pasaulio, tarp kūnų ir jų aplinkos.⁸⁵

J. Ranciere'as netgi siūlo „žinių poezijos“ (angl. *poetics of knowledge*) sąvoką, kurią įvardina kaip dekonstruojančią praktiką, nes per poetines operacijas (aprašymą, pasakojimą, metaforizavimą, simbolių įvedimą ir pan.), žinių (istorijos, politikos mokslų, sociologijos ir pan.) objektai „pasirodo“ ir yra aktualizuojami ryšiai tarp jų. „Poetiniai momentai“ grąžina prie kalbančių būtybių lygybės, „intelektų lygybės“.⁸⁶ Nors J. Ranciere'as kalba apie lingvistines priemones, tačiau į jas pažvelgus plačiau galima palyginti su kalbėjimu apskritai, tokiu atveju, veikimu, protestu, pasitelkiant meno įrankius. Estetinių savybių svarbą politikoje taip pat pripažįsta Alvydas Jokubaitis, minėdamas, jog politikai nepakanka mąstymo metodiškumo ir analitiškumo, sveikintinos yra kūrybinės savybės: subtilumas (skoningumas), netikėtų ryšių išvalgumas, vaizduotė, „žinojimas dažnai yra tik pasirengimas veiksmui.“⁸⁷

Be to, J. Ranciere'as nurodo, jog tarp aktyvaus kūrėjo ir pasyvaus stebėtojo esama „trečiojo elemento“, kuris yra tarsi tos „sąveikos“ produktas ir turi potencialo pasireikšti veiksmais „realiame“ gyvenime.⁸⁸ „Trečiasis elementas“ gali būti siejamas su R. Schechnerio teigimu performanso metu įvykstančia transformacija.

⁸⁰ Ten pat, 5.

⁸¹ Ten pat, 6.

⁸² Žukauskaitė, 17.

⁸³ Bowman, 6.

⁸⁴ Ten pat, 8, 11.

⁸⁵ Ten pat, 9.

⁸⁶ Ten pat, 14.

⁸⁷ Alvydas Jokubaitis, *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, 78.

⁸⁸ Rancière, Jacques, *The Emancipated Spectator*, trans. Gregory Elliott (London: Verso, 2009), 15. Jo mintį praplečia Lara Stevens, *Networks of Resistance: Connecting Stage, Street and Social Media in Tony Kushner's „Only We Who Guard The Mystery Shall Be Unhappy“*, *Performance Paradigm*, 10, 2014, 35-47, 36.

Nors disensusas įmanomas tiek politikoje, tiek estetikoje, tačiau jis skirtingose srityse yra suvokiamas skirtingai: politinio įvykio atveju jis yra siejamas su „nemaštomu“ problema, o estetikos atveju – „nereprezentuojamo“.⁸⁹ J. Rancière'as „nereprezentuojamumo“ dimensiją suvokia ne kaip mūsų vaizduotės ir gebėjimo kažką suvokti protu nesuderinamumą arba nepakankamumą, o tai, jog „nereprezentuojamumo“ dimensija mene netiesiogiai nurodo tai, kas nemaštoma politinėje plotmėje ir sieja tai su „meno „etiniu posūkiu“.“⁹⁰ Tai yra meno potencialas mesti iššūkį nusistovėjusiems būdams stebėti visuomenę ir sistemai, formuojančiai nuomonę, tiesą, modifikuoti ryšius ir „nematomą“, „nediskutuojamą“, „nemaštomą“ versti „matomu“, „diskutuojamu“, „maštomu“.⁹¹

Taigi J. Rancière'o disensuso sąvoka yra tarsi įvestis į politikos ir meno santykį. Protestas galimas suprasti kaip kalbėjimo, bandymo įsilieti į diskusiją būdas tų, kurie nėra pašvęsti politikai, tačiau turi, ką pasakyti. Pasirinkta estetinė jo forma atveria papildomus prasmių klodus.

Protesto ir meno santykis atsiranda per jo artistišką išraišką, todėl protestą galima įvardinti kaip įprastai su bohemiškuoju pasauliu siejamą performansą. Vis dėlto Richardas Schechneris išplėtė performanso sąvokos apimtį: performansas yra veiksmas, atliktas individo ar grupės ir stebimas kito individo ar grupės, net jeigu auditorijos, kaip tokios, nėra, stebintysis yra numanomas (Dievas ar transcendentinis kitas).⁹² Taigi tokia samprata apima horizontalaus ryšio siejamus ritualus, teatrą, žaidimą⁹³, sportą, šokį, muziką ir žaidimus.⁹⁴ Visos išvardintos veiklos pasižymi bendromis savybėmis:

- taisyklėmis. Jos yra sukurtos tarsi apsaugoti veikimą nuo „kėsinosi iš šalies“. Taisyklės egzistuoja, nes atliekami veiksmai yra atsiję nuo kasdienio gyvenimo (formuojamas kitas pasaulis) ir jie yra atsiejami nuo to, kas įprastai laikoma produktyviu darbu, jo veiksmis.⁹⁵
- vertės suteikimu pasitelkiamiems objektams. Performansų metu naudojamiems objektams suteikiama didesnė nei rinkos vertė, nes jie tampa veiksmo ašimi, jais kuriama simbolinė realybė.⁹⁶
- neproduktyvumu – prekės nesukūrimu. Ekonomikos priemonės apibrėžia galimų operacijų, kuriomis atliekamas produktyvus darbas, formą. Tai nėra siejama tik su padidėjusiu efektyvumu, produktų gamyba.⁹⁷

⁸⁹ Žukauskaitė, 18.

⁹⁰ Ten pat, 22.

⁹¹ Stevens, 37, taip pat Rancière, 65.

⁹² Schechner Richard, *Performance Theory*, New York: Taylor & Francis e-Library, 2004, 22.

⁹³ Ten pat, 24. Autorius daro skirtį tarp žaidimo (angl. *play*) ir žaidimų (angl. *games*), nes pirmuoju atveju žaidžiantysis yra laisvas pasitelkti savo individualumą, fantaziją, o antruoju – jis privalo sekti iš anksto nustatytas taisykles.

⁹⁴ Ten pat, 7.

⁹⁵ Ten pat, 12, 13, 23.

⁹⁶ Ten pat, 11.

⁹⁷ Ten pat, 12.

- laiko skirstymu. Jis performanso metu yra adaptuojamas į įvykio, veiksmų „rinkinio“, simbolinį laiką (pvz., sapno).⁹⁸
- erdvė, kurią, kaip bendrą performansams savybę, Richard Schechner įvardina kaip neįprastą, nes labiau akcentuoja teatro erdvę, arenas: didžiulis nekilnojamas turtas, turi didelę finansinę vertę, užima nemenką plotą, suprojektuotos taip, kad stebėtojų būtų dauguma ir jų žvilgsniai kreipiami į nedidelį kiekį „veikiančiųjų“.⁹⁹ Taip pat šiose erdvėse atsiranda tam tikras socialinis solidarumas, nes sutampa priežastys, dėl ko einama į tam tikrą renginį: šventiškumas, veiksmo mimetiškumo kuriamas žmonių (angl. *human beings*) bendrumo jausmas.

Josette Feral tarsi suabstraktina performanso sąvoką ir išskiria šias esmines jo savybes: a) manipuliacija, kuriai pasitelkiamas (paverčiamas subjektu) atlikėjo kūnas – nepakeičiamas bet kurio atliekamo veiksmo elementas; b) manipuliacija erdve, kurią jis „išvalo“ ir vėliau „apgyvendina“; c) ryšys tarp atlikėjo ir stebėtojo, stebėtojų ir kūrinio, atlikėjo ir kūrinio.⁴⁵

1.4 Erdvės ir protesto santykis

Jei į protestą žvelgiama kaip į performansą, tuomet erdvę, kurioje jis vyksta galima įvardinti kaip scenografiją ir ji neegzistuoja pati sau. Scenografija yra neužbaigta, kol nėra atlikėjo ir jo kuriamo ryšio su publika. Erdvė yra tarsi mirusi, kol nėra „gyventojų“ – atlikėjų, jie šią kuria.¹⁰⁰ Erdvė (pagal M. de Certeau tai būtų vieta) turi savo charakteristikas: geometriją ir atmosferą. Pirmąją erdvę yra išmatuojama ir, tokiu atveju, ji gali būti vizualizuojama (atvaizduojama). Iš geometrijos kyla dinamika, nes kiekviena erdvė turi savo „jėgos liniją“, kurioje atlikėjas jaučiasi užtikrintai prieš auditoriją ir stipriausiai ją veikia. Tai gali būti ilgis, plotis, gylis, horizontalė ar vertikalė. Erdvė yra tarsi asmenybė, turinti praeitį, dabartį ir ateitį – tai yra jos atmosfera.¹⁰¹ Visa tai įtakos turi ne tik fizinei, bet ir emocinei patirčiai performanso metu.

Prisimenant J. Ranciere'o išsakytas mintis, galima teigti, jog scenografija (performanso atlikimo erdvė) gali būti suprantama kaip praktika (veiksny), turintis įtakos tam, kas kalbės ir kas bus girdima, matoma.¹⁰² Kuo vieta yra atviresnė, lankomesnė (viešesnė), tuo didesnė galimybė būti pastebėtam. Nors svarbiausi kultūros ir politiniai klausimai yra sprendžiami „už uždarytų durų“ ir miestų centrinės viešosios erdvės yra praradusios savo reikšmę kaip pagrindinės

⁹⁸ Ten pat, 8.

⁹⁹ Ten pat, 14, 24.

¹⁰⁰ Horward, XIX.

¹⁰¹ Ten pat, 2.

¹⁰² Merx, 54.

vietos tokiems sprendimams priimti,¹⁰³ tačiau jose taip pat esama pilietinio ir politinio dalyvavimo, dialogo svarbiais valstybei klausimais ieškojimo apraiškų. Jei viešos erdvės yra tinkamai suplanuotos, įtraukiančios, tuomet tiek įžymios ir mėgstamos susibūrimo erdvės, tiek okupuotos alternatyvių grupių arba mažumų, gali būti pagrindas dalyvaujamajai politikai, diskusijoms, prieštaravimams išsakyti, galimybė pasisakyti nereprezentuojamoms ar besiformuojančioms grupėms, politiškumo spontaniškumui ir prieštaringsoms piliečių interakcijoms pasireikšti.¹⁰⁴

Jeigu erdvėse nėra hierarchinių santykių, jos yra atviros naujoms „įtakoms“ ir pokyčiams, įvairovei, tuomet galima tikėtis daugialypiškumo dinamikos, kuri yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos pilietinei ir socialinei praktikai. Prie kitų tokių yra paminėtina teritorializacija, kuri atsiranda dėl kasdinių praktikų (įpročių, turimų tikslų, ženklų nuorodų) – miesto erdvė tarsi suskirstoma į „savo/nesavo“ teritorijas. Jos persipina ir tampa žmonių prijaukinta miesto bendrybe. Taip pat svarbus yra planavimas: tai gali būti apibūdinama kaip tam tikrų ritmų įvedimas (pvz., lėtas/greitas vaikščiojimas) arba juos žyminčių objektų (pvz., laikrodis, betonas). Tik vertėtų nepamiršti, jog kasdieniai miesto ritmai kiekvieną veikia skirtingai¹⁰⁵, todėl kyla individualios interpretacijos. Svarbi yra galimybė atsirasti naujovėms, todėl kūnų sąveika viešose erdvėse yra tarsi tvarkymo ir griovimo procesas. Įtakos turi simbolinė projekcija, kuri siejama su nuomone apie viešąją erdvę, ir gali būti statiška (pvz., pastatai, turintys vertybinį krūvį) ir dinamiška (pvz., reklaminiai plakatai).¹⁰⁶

Scenografijos (erdvės) svarbą pabrėžia ir aktyvistas Davidas Solnitas teigdamas, jog visi protestai yra teatras, tačiau kai kurie jų yra blogas teatras, nes nesėkmingi ir to priežastis apibendrinti yra sudėtinga, tačiau esmine gali būti netinkama scenografija.¹⁰⁷ Politinė protesto galia slypi tam tikros vietos „užėmime“ ir tinkamume protestui. Be to, tokios užimtose vietose, tampa „išlaisvintomis erdvėmis“, jos tampa scenomis kitiems ateities performansams. Neginčijamas yra žiniasklaidos veiklos svarbumas, „dramatiškų“ vaizdų fiksavimas. Protestas – performansas yra skiriamas ne tik „išorėje“ esantiems – auditorijai, tačiau ir sau patiems – tai yra dalijimasis geresnio pasaulio vizija.¹⁰⁸ Be to, M. de Certeau yra pastebėjęs, jog įprastai žmonės yra tarsi akli ir keliauja įprastomis sau trajektorijomis ir veikia nusistovėjusiais scenarijais, tačiau toks performansas viešojoje erdvėje leidžia permąstyti ją tiek atlikėjams, tiek pačiam asmeniui: kaip prieiti, kad geriau būtų matomas vaizdas, kaip apleisti erdvę ir pan. Protestas pats savaime yra tarsi derybos tarp vidinių tos

¹⁰³ Ash Amin, *Collective culture and urban public space*. City, Taylor & Francis Journals, 12(1), 2008, 5-24, 6.

¹⁰⁴ Ten pat, 6.

¹⁰⁵ Wilkie, 164.

¹⁰⁶ Amin, 11 - 12.

¹⁰⁷ Duncombe, 200.

¹⁰⁸ Ten pat, 201.

erdvės taisyklių ir masyvesnio geografinio darinio taisyklių, taip pat politinių ir ekonominių veiksmų, tarp kurių varijuoja protestas.¹⁰⁹

Protesto ir erdvės santykį būtų galima apibūdinti kaip vietas, kurioje vaidenasi ir vaiduoklio. Kadangi vaiduokliai yra permatomi, jis nepaslepia erdvės, kurioje yra, ir ši išlieka matoma. Pridėjus dar vieną dėmenį – liudininką – išeina trejybė, kuri sudaro kūrinį. Kūrinio metu visi trys dėmenys yra aktyvūs, nepakanka tik „vaiduoklio“ veiklos.¹¹⁰

Protesto kaip performanso metu atsiranda tik būtent konkretaus veiksmo kylančios savybės: kūniškumas, erdviškumas ir garsiškumas – Erikos Fisher – Lichte įvardijamos kaip performanso medžiagiškumas. Žmogus turi kūną ir juo manipuliuodamas gali šį (ir kitus objektus) paversti priemone, tačiau taip pat tai yra būtent šis kūnas ir yra kūniškas subjektas. Vaizduodamas personažą aktorius peržengia save ir taip akcentuoja susidvejinimą, nutolimą nuo savęs.¹¹¹ Svarbu skirti, jog erdviškumas nėra tas pats, kas atlikimo erdvė, nes ji yra geometrinė, šią galima išmatuoti, sieti su talpykla ir jos požymių neveikia vidaus veiksmas. Taip pat tokia erdvė yra performatyvi: atveria galimybes žiūrovų (stebėtojų) ir aktorių (veikiančiųjų) santykiui, suvokimui, judėjimui, organizavimui ir struktūravimui, tačiau nenulemia šių veiksmų. Visa tai erdvę nuolat keičia ir ji kuria erdviškumą, kuris drauge su kūniškumu ir garsiškumu egzistuoja tik atlikimo metu.¹¹² Erdviškumą kuria ne tik erdvėje esantys asmenys, bet ir atmosfera, kurią tarsi skleidžia pati erdvė, ji yra erdvėje esančių elementų sąveika.¹¹³ Kadangi performatyvi erdvė yra atmosferinė, ji taip pat pasižymi šiomis savybėmis:

- atlikimo erdviškumas yra siejamas ne su kūrinium, o įvykiu, todėl turi skubrumo ir laikiniškumo savybes (taip pat tai tinka garsiškumui);
- atmosferinė erdvė leidžia stebinčiajam pajusti savo kūniškumą, mainais už įtrauktą organizmą;
- performatyvioje erdvėje vyksta transformacijos, ji yra ribinė.¹¹⁴

Kadangi garsai ne visuomet apribojami geometrine erdve, jie gali atsklisti iš kitų (ne tik atlikimo) erdvių, jie praplečia, keičia performatyvią erdvę tapdami atlikimo elementu. Taip yra naikinamos vidaus ir išorės ribos.¹¹⁵ Be to, konkrečiai kalbant apie atlikėjo, asmenų, dalyvaujančių proteste balsą svarbu paminėti, jog jis itin yra susijęs su kūniškumu, ypač, jei atsiskiria nuo kalbos,

¹⁰⁹ Wilkie, 95.

¹¹⁰ Clifford McLucas, *Ten Feet and Three Quarters of an Inch Theatre*, London, New York: Routledge, 2000, 128.

¹¹¹ Fischer-Lichte Erika, *Performatyvumo estetika*, Vilnius: Mintis, 2013, 125.

¹¹² Ten pat, 177

¹¹³ Ten pat, 188 – 189.

¹¹⁴ Ten pat, 196.

¹¹⁵ Ten pat, 213.

kuomet nėra suprantamas tekstas (pvz., cypimo atveju), jis pats virsta kalba, ištara, kreipiniu.¹¹⁶ Balso medžiagiškumu atskleidžiamos visos atlikimo medžiagiškumo sudedamosios: garsiškumas, nes balsas yra garsas, jo kūniškumas, nes jis išsprūsta iš kūno ir jo erdviškumas, nes šis sklinda erdvėje ir pasiekia klausytojo ir besikreipiančiojo ausis. „Balsu pasireiškia juo bylojančiojo kūniškas buvimas pasaulyje, balsas kreipiasi į jį girdinčiojo kūnišką buvimą pasaulyje. Jis užpildo erdvę tarp judviejų, juos susieja, nustato jų santykį. Balsu kalbantysis palyti girdintįjį.“¹¹⁷

Kaip erdvei yra svarbus laikas, taip ir atlikimui yra svarbus laikiškumas, kuris nėra priskiriamas jo medžiagiškumui, tačiau yra sąlyga, kad šis išryškėtų: atsiranda, kurią laiką pabūna erdvėje ir išnyksta kartu su atlikimu.¹¹⁸ Nuo laikiškumo yra neatsiejamas ritmas. Žmonės geba jį suvokti ir „rezonuoti“, nes kūnai yra ritmiškai suderinti, tačiau kiekvienas jų skirtingai. Be to, pats atlikimas (jo laikiškumas) organizuotas ir struktūruotas savo ritmu, todėl kyla klausimas, kaip atliktas derinimas, ar žiūrovai „reznuos“ atlikimo ritmą, ar aktoriai gaus naujų impulsų, ar žiūrovai veiks vienas kitą ir pan.¹¹⁹

Apibendrinant visa tai, kas yra išsakyta pirmoje dalyje, galima išskirti erdvės tarsi lygmenis: geometrinė erdvė (vieta), kuriama strategų ir vėliau priklausomai nuo taktikų jos pasisavinimo tampanti erdve arba ne. Jie žingsniais, kaip elementariausia erdvine praktika, erdvės istoriją gali paversti dabartimi, „ištrinti“ tam tikrus jos elementus arba tiesiog „kalbėti“, kreiptis, tačiau nesuteikti informacijos. Taip pat tokiu būdu įgyvendindami strategų sukurtas erdvės reprezentacijas ir „užklodami“ jas reprezentacine erdve. Protestas kaip vienas iš erdvinių praktikų gali būti įvardijamas kaip performansas ir žvelgiant į šią sampratą abstrakčiausiai galima teigti, jog jam įvykti reikalingas veikiantis subjektas, erdvė, kuria galima manipuliuoti, ir ryšiai tarp subjektų (ir stebinčiųjų) ir kūrinio. Protestas kaip performansas gali varijuoti tarp ritualo, teatro, žaidimo, sporto, šokio, muzikos ir žaidimų. Jo atlikimo/vyksmo metu atsiranda tik jam būdingas medžiagiškumas, susidedantis iš trijų dėmenų: kūniškumo, erdviškumo ir garsiškumo, kurie yra glaudžiai susiję ir vienas be kito neegzistuoja. Kaip sąlyga jiems visiems pasireikšti atlikimo metu egzistuoja laikiškumas.

Praktiniam urbanistinių protestų tyrimui atlikti yra iškeliami klausimai¹²⁰, kurie nebus atsakinėjami papunkčiui, tačiau bus tarsi gairės, į ką vertėtų atkreipti dėmesį analizuojant protestus:

- kaip protestas (performansas) pasitelkia, „elgiasi“ su vietos taisyklėmis ir kaip jo veiksmas jas keičia;

¹¹⁶ Ten pat, 212.

¹¹⁷ Ten pat, 213.

¹¹⁸ Ten pat, 213.

¹¹⁹ Ten pat, 222.

¹²⁰ Dalis šių klausimų yra siūlyti: Wilkie, 97.

- koku mastu stebėtojai yra susiję, susipažinę su erdve, jos taisyklėmis, kokia jų pozicija šios atžvilgiu;
- kaip protestas (performansas) komunikuoja savo taisykles žiūrovams;
- kaip vienos vidinės taisyklės, išskylančios per performansą (protestą), veikia su kitomis;
- kiek erdvė yra atvira? Ar sudėtinga į šią patekti?
- kur būriuojasi žmonės?
- koks santykis su paminklu, kitais aikštės architektūros elementais? Kaip šie išdėstyti?
- kokios vyrauja distancijos?

2. URBANISTINIŲ PROTESTŲ VINCO KUDIRKOS AIKŠTĖJE ANALIZĖ

2.1 Vinco Kudirkos aikštė (ir jos prieigos)

Vinco Kudirkos aikštė yra viena iš aktyviausių Vilniaus aikščių, esanti šalia judriausių miesto „arterijų“ – Gedimino prospekto ir Vilniaus gatvės. Jos, kaip miesto aikštės, istorija siekia XIX a. Pavadinimai kito kartu su vyravusiomis politinėmis santvarkomis: Šv. Jurgio, E. Ožeškienės, Savivaldybės, Ivano Černiachovskio ir galų gale šiandienės Vinco Kudirkos aikštė. Kaip pastebi Nick Kaye, vieta vykstančiam veiksmui/performansui kaip pagrindą plėtoti išsamiau gali pasiūlyti:

- konkrečią istoriją;
- formą (jos proporcijas, aukštį, architektūrinių elementų išsidėstymą ir pan.);
- paskirtį (kino teatras, biblioteka ir pan.);
- politinį, kultūrinį ar socialinį kontekstą.¹²¹

Kad pavyktų labiau suprasti Vinco Kudirkos aikštės specifiškumą, vertėtų kiekvieną aspektą aptarti šiek tiek išsamiau.

Istorija. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Vinco Kudirkos aikštė skirtingais laikotarpiais buvo žinoma ne tuo pačiu vardu. Aikštė tokia, kokia matoma šiandien tapo po 2002 m. rekonstrukcijos, kuomet buvo įrengta požeminė aikštelė, o galutinai užbaigta 2009 m. pastatius paminklą Lietuvos himno autoriui. Nuo 1950 m. aikštės centre buvo Raudonosios armijos generolo Ivano Černiachovskio paminklas, kuris iškeltas 1993 m. Kaip pastebi Rimantas Buivydas, Lietuvoje yra vis dar gajanti praktika įpaminklintus vieno politinio režimo simbolius keisti jį nugalėjusiojo.¹²² Buvusi reprezentacinė generolo garbei pavadinta aikštė su jo paminklu, atrodo, tarsi negalėjo išlikti tuščia, ją reikėjo pripildyti – įpaminklinti istoriją. Pierre'as Nora tai įvardina kaip atminties vietą, nors atmintis siejama su individualia patirtimi, o istorija su kolektyvine, tačiau be pirmosios, nebūtų ir antrosios.¹²³

Forma. Kudirkos aikštė yra netaisyklingo kvadrato formos, su dviem tarsi alėjomis, vedančiomis link Vyriausybės pastato, keliais įėjimais iš įvairių pusių ir Vinco Kudirkos paminklu (kuris taip pat funkcionuoja kaip mažas fontanas ir čiuožyklė vaikams) centre. Aplink aikštę yra individūs masinantys centrai: parduotuvės, viešbutis, kavinės, restoranai, knygynas. Aplinkiniai

¹²¹ Nick Kaye, *Art into Theatre: Performance Interviews and Documents*, Amsterdam: Harwood Academic Press, 2008, 53.

¹²² Buivydas Rimantas, *Viešųjų erdvių transformacija Lietuvos miestuose*, Vilnius: LOGOS, 66(1), 2011, 132-141.

¹²³ Nora Pierre, *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*, University of California Press, 1989, 8-9.

pastatai yra panašaus ne itin didelio kaip miestui aukščio, todėl kyla bendras harmonijos įspūdis, aplinka neslegia. Aikštė yra atvira į Gedimino prospektą, todėl būnant joje nejaučiama izoliacija, tačiau pakanka atsiriboti nuo pėsčiųjų aktyviau kertamos prospekto dalies. Aikštę patogų kirsti įvairiomis kryptimis, nes ir esantys borteliai yra neaukšti ir daugumoje vietų nesukelia kliūčių juos perlipti. Ir taip aktyvų judėjimą intensyvina šalia esanti viešojo transporto stotelė, tačiau nėra šviesoforo ar panašaus visuotinį ritmą reguliuojančio įrenginio, šį diktuoja iš aplinkinių gatvių plūstantis eismas ir pėsčiųjų dienos užmojai. Taip pat šioje aikštėje netoleruojamas rūkymas. Aikštėje esama žaliųjų zonų, tačiau jos nėra itin aktyviai išnaudojamos prisėsti, nes aplink esama suolelių ir patogių bortų. Tiesa, kai kuriuos bortus dėl metalinės juostos yra patogų naudoti riedlentininkams.

Paskirtis. Kaip jau buvo minėta, anksčiau ši aikštė buvo reprezentacinė, tačiau dabar nors ir esanti šalia vykdomosios valdžios būstinės, kuri ypač vasarą per žalumą ne itin atkreipia dėmesį (tarsi „nukenksminamas politinis krūvis“), aikštė yra skirta susiburti, užsibūti, švęsti. Gedimino prospekto dalimi šalia aikštės švenčių ir nedarbo dienomis yra visiškai draudžiamas transporto eismas (išskyrus dviračius). Šią aikštę galima įvardinti kaip ištis žmonių pasisavintą ir įgyvendinimo teisės į miestą pavyzdžiu. Tiesa, po ja, miestiečių patogumui, įrengta stovėjimo aikštelė.

Kontekstas. Šiuo aspektu Vinco Kudirkos aikštė yra įvairiapusė, joje persipina tiek politinis, kultūrinis ir socialinis kontekstai. Politiška ji yra vien tuo, jog yra aikštė ir jos, kaip architektūros elemento, pobūdis suponuoja susikerta įvairių ir dažnai skirtingų interesų sankirtą. Be to, joje jau yra susiformavusi protestų praktika, kadangi aikštė yra tam patogi tiek lokacija, tiek išplanavimu. Esama ne vieno atvejo, kuomet stiprų politinį krūvį turintis paminklas (skulptūra), nors ir pritaikytas aktualijoms, atnaujintas dizainu, tačiau ne visuomet keičia savo funkciją. Buvusi reprezentacinė, oficialiems susibūrimams ir skirta trumpam užsibūti, lieka nepamilta miestiečių. Tokia skulptūra tarsi įpareigoja oficialumui.¹²⁴ Vinco Kudirkos aikštei pavyko to išvengti: ji dažnai skiriama kaip susitikimų, pietavimo, poilsio, vaikų žaidimo ir kitos ne tik oficialios veiklos vieta. Williamas Whyte^{as}¹²⁵ yra pateikęs keletą aspektų, kurie yra svarbūs sėkmingai eksploatuoti erdvę, kuriuos taip pat atitinka nagrinėjama aikštė. Joje turi būti suolelių ar kitų paviršių, patogių atsisėsti, taip pat galimybė įsigyti užkandžių, maloni šviesokaita (tiek saulėtų vietų, tiek pavėsio), fontanas. Aikštė neturėtų būti atribota nuo šalia esančio judesio, kad tiek esantieji aikštėje, tiek už jos ribų galėtų stebėti vieni kitus – žmonės traukia žmones. Dėl šalia esančių pastatų, kuriamas įvairių veiklos galimybių, atviros, draugiškos erdvės įvaizdis, todėl galimi pozityvūs scenarijai. Šioje aikštėje esama ne tik protestų organizavimo praktikos, bet taip pat koncertų, švenčių, mugių ir kitų įvairių visuomeninių struktūrų rengiamų akcijų ir veiklų.

¹²⁴ Tiškus Gintautas, *Lietuvos miestų aikščių reprezentatyvumo istorinė samprata*, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 7(1), 2015, 69-77, 74.

¹²⁵ William H. Whyte, *The Social Life of Small Urban Spaces*. Santa Monica, CA: Direct Cinema Ltd, 2005.

2.2 Urbanistiniai protestai Vinco Kudirkos aikštėje

2.2.1 „Po Kudirka, arba patriarchams paliepus, mums panorėjus“ ir „Tapimas Lietuva“

Performansas „Po Kudirka, arba Patriarchams paliepus, mums panorėjus“, įvyko 2012 m. vieno iš „Kultūros nakties“ renginio „Varpų šešėlyje“ metu. Veiksmas vyko po Vinco Kudirkos aikštės esančioje automobilių stovėjimo aikštelėje. Įprastai pagal oficialų scenarijų po šią erdvę nėra vaikštinėjama, nesibūriuojama, ji skirta užsibūti itin trumpai – kiek trunka palikti ar pasiimti prieš tai pastatytą automobilį. Būriuojasi dažniausiai alternatyvius scenarijus kuriančios grupės ir dažniausiai turinčios visuomenės akimis nepalankią reputaciją. Šiuo atveju, kaip dar akivaizdesnis skatinimas užtrukti, požeminėje aikštelėje paliekamos kelios popierinės kėdės prisėsti (likusios nuo kitų „Varpų šešėlyje“ renginių). Taigi pati erdvė nuteikia pasipriešinimo nuotaikoms. Dalyvės (organizatorės) minėjo, jog performanso idėją apie tradicinį „patriarchalinį spaudimą“, joms pasufleravo erdvė: pagrindis po patriarcho Vinco Kudirkos paminklu.¹²⁶ Erdvė kelia asociacijas su paribiais, galbūt net nelegalia laboratorija (žvilgantys vamzdžiai, kabančios ilgos lempos), kurioje tarsi bandoma pažvelgti kitaip arba rasti kitą priegią nusistovėjusioms tiesoms tirti, į jas žvelgti.¹²⁷

Renginio dalyvės, pasivadinusios „mėlynosiomis kojineėmis“¹²⁸ skaitė lietuvių patarles ir pripažintų XIX a. vid. – XX a. pr. autoritetų tekstus apie moteris: jos turi būti kuklios, melstis, gimdyti vaikus, o laisvės joms suteikiama tiek, „kiek naudinga vyrų valstybės reikalams.“¹²⁹ Vėliau mikrofoną pakeitus megafonu ir tokiu simboliniu veiksmu tarsi perėjus į protestą skaitomas manifestas, prieštaraujantis anksčiau išsakytoms mintims. Abu garsą stiprinantys „prietaisai“ yra skirti „kreiptis į“, taigi siekiama būti išgirstam¹³⁰, tik į pirmąjį galima ir kuždėti, o štai į antrąjį dažniausiai rėkiama. Tokiu būdu tarsi išreiškiama, kurio laikotarpio idėjoms skiriamas prioritetas. Dėl neįprasto erdvės tuštumo kyla aidas, kuo garsiau kalbama, tuo jis skambesnis, tačiau taip pat dėl ne itin aukštų lubų klaustrofobiška erdvė „prisideda“ prie performanso dar labiau paryškindama akcentuojamas frazes, suteikia joms didingumo, įsakmumo. Šio performanso metu balsas yra itin

¹²⁶ Ką „Žydrosios kojinės“ kalbėjo tautos patriarchams. [žiūrėta 2018-12-10] [Video medžiaga] Prieiga per: <http://www.anarchija.lt/aktyvizmas/38294-ka-zydrosios-kojine-kalbėjo-tautos-patriarchams>

¹²⁷ Už šį bandymą protesto dalyvėms buvo pradėtas išteisminis tyrimas, pasibaigęs jų naudai. *Himną savaip interpretavusios menininkės netaps kriminalinėmis nusikaltėlėmis*, lrt.lt, 2014 [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/himna-savaip-interpretavusios-menininkes-netaps-kriminalinemis-nusikaltelemis-56-408204>

¹²⁸ XVIII – XX a. Vakarų Europos moterų judėjimas už teisę į išsilavinimą ir valstybės reikalų sprendimą

¹²⁹ Ką „Žydrosios kojinės“ kalbėjo tautos patriarchams.

¹³⁰ Vaidas Jauniškis, *Intymus šauksmas per mikrofoną*, Kultūros barai, 12, 2016 [žiūrėta 2018-12-03]. Prieiga per: <http://www.menufaktura.lt/?m=1052&s=67344>

svarbus, nes nors ir kuriami personažai, tačiau nėra atsiribojama nuo savo tikrųjų asmenybių, savo kūniškumo. Svarbu tampa ne tik kalbinti klausančiuosius, bet kad būtų išgirsta, kas sakoma. Kvietimas kartu atlikti perkurtą Lietuvos himną įgauna rituališkumo: kartu tai yra įprasto himno giedojimo praktikos atkartojimas, kuomet susirenkama tam tikra proga ir tam tikroje vietoje, dažniausiai vyrauja ceremoningumas, šventumas (neveltui jis yra giedamas), šiuo atveju jis suskamba labiau kaip linkėjimas arba taip pat kaip malda, kuriai prasiveržti iš „požemių“ reikia didesnės jėgos, daugiau balsų. Tarsi norima šia praplėsti erdvę, apimti miestą, šalį.

Nors šis performansas turi ribą tarp veikiančiųjų ir stebinčiųjų, tačiau ji yra trinama paskutine jo dalimi, kuomet po manifesto pateikiama kita – moteriškoji – Lietuvos himno versija ir jį atlikti galėjo visi susirinkusieji, nes tekstas buvo padalintas susidomėjusiems. Taip pat dėl vienodo apšvietimo tiek „herojės“, tiek stebintieji buvo tame pačiame lygmenyje. Be to, nors ir erdvė yra uždara, tačiau stebintieji yra laisvi bet kada išeiti ar ateiti. Intenciją palikti šį veiksma gali riboti ne pati erdvė, o negausiai susirinkusieji, nes yra akivaizdu, kuomet bent šiek tiek sumažėja auditorija. Taip pat stebintieji jautėsi laisvai, šnekučiavosi. Paties performanso plotas yra tarsi įrėmintas kolonų, todėl kyla scenos ir teatrališkumo išpūdis, tačiau jį griaua vienodas veiksmo iniciatorių ir prisidedančiųjų apšvietimas. Kolonų esama ir daugiau, todėl „scenos“ plotas pratęsimas. Vis dėlto kai kurios renginio vietos yra atskirtos „Stop“ juostomis, taip keičiant nuolatinių aikštelės vartotojų įpročius (tenka ieškoti kitos vietos pastatyti automobilį nei įprastai) ir atkreipiant dėmesį į tai, kas vyksta šioje erdvėje. „Stop“ juostoms taip pat antrina nuotraukos, kurios į erdvę įlieja dar daugiau kūniškumo, nuogo (tiek tikrąja, tiek perkeltine prasme) atvirumo, tačiau taip pat klausančio, tikrinančio toleranciją, atvirumą.

Kitas iš to paties renginių ciklo yra performansas „Tapimas Lietuva“, atliktas Linos Žigelytės, kurio metu ji skaitydama „sutirštintą“ lietuviškąjį patriotizmą kritikuojantį tekstą ir nusirengdama tepė savo kūną Lietuvos trispalvės spalvomis. Šiuo performansu keliamos panašios idėjos kaip ir ankstesniame, todėl abu performansai tiek koncepcija, tiek raiška svyruoja ties (ne)legalumo riba. Kadangi viešosios erdvės yra valdomos „nacionalistinės vaizduotės“, kai kurie gyvenimo aspektai neturėdami jose vietos traukiasi į pogrindį, tačiau tam galima pasipriešinti ir iš požemių, griaunant iš pamatų.¹³¹

Šiam performansui taip pat yra svarbus balsas, tačiau labiau akcentuojamas kūniškumas. Būtent performanso atliekančiosios kūno transformacija į kitą – Lietuvos. Paprasčiausia suvokiama šalies įkūnijimo išraiška – vėliavos spalvos, perkeliamos ant vienos iš piliečių kūnų. Šiuo atveju, pats kūnas yra kaip erdvė, tačiau jis įprastai yra intymus ir neviešas,

¹³¹ Donatas Paulauskas, *Apie Vilniaus paminkluose dūkstančių istoriją*, Šiaurės Atėnai, 2012 [žiūrėta 2018-12-05]. Prieiga per: <http://www.satėnai.lt/2012/11/30/apie-vil-niaus-pa-min-kluo-se-dus-tan-cia-is-to-ri-ja/>

performanso metu išviešinamas ne tik dėl tiesioginio nusirengimo, bet ir dėl savo kūno padengimo viešai eskaluojamomis valstybės simbolio spalvomis. Tariamą intymumą gražina itin glaudžiai aplink sustoję žmonės, tačiau jie ne tik stebi, bet ir fiksuoja šią transformaciją – tarsi darskart atimdami ir viešindami kūną. Tai ir vėl kuria tam tikrą rituališkumą, tarsi susirinkus aukojimo apeigoms. Dažai yra tepami rankomis, tapsmas įvykdomas savo pačiomis rankomis. Atrodytų, jog stebintieji turėtų būti tarsi išklausantys performanso subjekto pasakojimą, atjaučiantys, tačiau veiksmo fiksavimas juos tarsi „išverčia“ į tuos, apie kuriuos kalbama, kurie sako būti geltona, žalia, raudona.¹³²

Abu aptartus protestus galima priskirti vietos meno performansams, nes jų metu itin aktualizuojama erdvė, išsakomos idėjos atliepia jai: turima omenyje požeminė erdvė po Vinco Kudirkos paminklu, asmens, sukūrusio Lietuvos himną, simbolizuojančio patriarchatą, ano laikmečio įsigalėjusį mąstymą apie moteris šmėžuojantį ir dabar ir protestą prieš visa tai.

2.2.2 Protestas prieš kailių pramonę

2014 m. sausį asociacija „Už gyvūnų teises“ vietoje įprastai pasitelkiamų plakatų Vinco Kudirkos aikštėje atliko performansą prieš kailių pramonę. Merginai, įkūnijusiai gyvūną buvo nuskutami plaukai, nuvelkamas paltukas, o ji apipilta raudonu, kraują imituojančiu skysčiu ir „numesta“ ant šlapio grindinio. Po „kailio nudyrimo“ išskleistas plakatas „Kailis – mada, kuri žudo“. Aikštė pasirinkta strategiškai: šalia centrinės miesto gatvės, kurios judėjime dalyvauja skirtingų finansinių galimybių ir požiūrių žmonės, todėl patraukti dėmesį tokių, kuriems kailių industrija yra aktuali, išties įmanoma. Be to, netoliese yra kailių salonas „Nijolė“ ir parduotuvės, kurias galima sieti su vartojimo kultūra. Aplinkui esantys pastatai suveikia kaip konformizmas ir vartotojiškumą įkūnijanti scenografija. Veiksmas vyksta ant laiptuotos aikštės dalies, kuri yra tarsi minimali scena, arčiau paminklo, tačiau pakankamai arti aktyvios pėsčiaisiais aikštės dalies. Protesto veiksmo patiestos plėvelės stačiakampis yra centruotas su paminklu, todėl šis suteikia tam tikro monumentiškumo. Kaip užsakytas šlapias grindinys kelia asociacijas į skerdyklos grindis, kaip ir balti sterilūs performanso dalyvių vaikinų rūbai primena dirbančiuosius ten. Protestuotojų aprangoje dominuojančios juoda, balta ir raudona labai išsiskiria iš drėgno cementinio aikštės kolorito. Šiuo performansu kalbama už tuos, kurie patys kalbėti negali, gyvūnai „verčiami“ subjektais, turinčiais teisę dalyvauti diskusijoje dėl interesų. Mergina, paversta objektu („numesta“ it miręs nereikalingas kūnas), atiduoda savo kalbėjimo teisę. Šiuo atveju, taip pat yra svarbus kūnas:

¹³² Mažeikis Gintautas, *Protestas ir Distribucija: Femen ir Pussy Riot Atvejai*, Politologija, 69(1), 2013.

subjektas objektyvizuojamas, o objektas suobjektyvizuojamas. Skubantiems pro šalį žmonėms pateikiama kančia per padidinamąjį stiklą. Mergina iš tiesų verkia, vėliau tįso ant šlapio ir šalto grindinio, toks vaizdas nėra sumeluotas ir negali nesukrėsti. Jis liudydamas mirtį krinta iš nuolatinio judraus Vinco Kudirkos aikštės scenarijaus.

Iš pradžių mergina uždaroma į narvą, kuris kontrastuoja su atvira aikštės erdve. Vis dėlto miestas kaip žmonių susitelkimo, bendro gerbūvio kūrimo konstruktas turi kultūros sąsają – abu gali būti siejami su ja. Miestas kaip gamtos užkariavimas, jos pavergimas žmonių interesams, taip pat ir narvas naudojamas pažaboti laukinę gamtą, kol ji dar nėra prijaukinta arba tiesiog ją suvaldyti.

Šio performanso veiksmu filmuodami ir fotografuodami taip pat dalyvauja žurnalistai. Jie veikia aplinkinius žmones, „valdo“ jų judėjimo trajektorijas, nes visų pirma atkreipia dėmesį į veiksmą ant grindinio, o taip pat kai kurie nenori pakliūti „į kadra“, todėl apeina aplink.

Stebint tokį vaizdą, kyla natūralus noras gelbėti merginą, suprantama, kad tai yra protestas, įvilktas į meno formą, todėl toks įsikišimas nulemtų ne tokią pabaigą, kokią planavo organizatoriai ir taip pat būtų pažeista teisė protestuoti/į saviraišką/į nuomonės išsakymą – susikerta socialinės normos ir vidinės performanso taisyklės. Vis dėlto iš sklindančių komentarų galima suvokti, jog laukiama įvykio, kas nutiks toliau.

Įdomus šio protesto aspektas yra jo medijų interpretacija, pateikimas. LNK ir TV3 žinių operatoriai¹³³ pasirinko stambius planus, akcentuodami skutamos merginos emocijas, akis, bejėgišką tįsojimą, kuriamas itin dramatiškas vaizdinys. Fotografijų¹³⁴ stilistika kelia asociacijas į kriminalines naujienas. Susiduriama su įvykio troškimu, jo kūrimu, stiprių emocijų žadinimu. Kamera įgyja imperatyvą nurodyti, koks požiūris turi būti į šį protestą. Esama daug diskusijų apie performanso fiksavimą taip jį nužudant būtent dėl tos pačios priežasties – požiūrio primetimo. Jis yra pajuntamas kiekvieno atskirai.¹³⁵ Taip yra ir su šiuo performansu, kadangi yra siunčiama žinutė kūno kūnui, kuri reikia pajusti tiesiogiai ir taip kūnu ieškoma santykio su aplinka,¹³⁶ kuris šiuo atveju siejamas su atjauta, empatija.

2.2.3 „Gyvenimas per brangus“

¹³³ *Protestas prieš kailių pramonę Vilniuje*, LNK, 2014 [žiūrėta 2018-12-15]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=yGjIsc8aZS8> ir *Protestas prieš kailių pramonę Vilniuje*, TV3, 2014 [žiūrėta 2018-12-15]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=0TtxZTZ8PjA>

¹³⁴ *Sostinėje – sukrečiantys protesto prieš kailių pramonę vaizdai*, diena.lt, 2014 [žiūrėta 2018-12-15] Prieiga per: <http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/gyvunu-teisiu-aktyvistai-surengs-sokiruojanti-performansa-pries-kailiu-pramone-608696>

¹³⁵ Iš kitos pusės, tai yra būtina norint dokumentuoti.

¹³⁶ Pearson, 171.

Gana unikalus atvejis yra 2016 m. vasarą susiformavęs judėjimas „Gyvenimas per brangus“, kuris veiklą pradėjęs Kaune persikėlė į Vilnių ir „okupavo“ Vinco Kudirkos aikštę, taip buvo protestuojama prieš naujojo Darbo kodekso redakciją.¹³⁷ Tokių atvejų, kuomet masiškai palapinėmis okupuojama vieša miesto erdvė, šalia valstybinės reikšmės institucijos, Lietuvoje nėra itin daug. Akcijomis panašiomis tuo, jog erdvė visiškai nepritaikyta apsigyventi, poilsiauti (sportuoti, rengti iškylas ir pan.), būtų pasitelkiama būtent minėtoms veikloms, būtų galima įvardinti 2005 m. Nomedos ir Gedimino Urbonų inicijuotą „Protesto laboratoriją“ bei 2010 m. organizuotą akciją „Gyvuok, Gedimino prospekte“. „Gyvenimas per brangus“ aktyvistų veikla prasidėjo 2015 m. rugsėjo 1-ąją studentų iniciatyva suorganizuota akcija „Aukštasis moxlas“ „prieš mokslo suprekinimą ir darbuotojų teisių mažinimą“.¹³⁸ Iki atvykimo į Vilnių protestuotojai buvo apsigyvenę Kauno miesto sode. Taip pat buvo prisidėję prie mokytojų streiko, aktyviai pasisakė prieš lėšų skyrimą šaliai ginti.¹³⁹

Vinco Kudirkos aikštė yra tarsi suskirstyta zonomis: takeliai, žaliosios zonos, laiptai, vedantys į Vyriausybę. Protestuotojai transformavo erdvę: dalis jos išliko vieša, buvo rengiamos paskaitos, diskusijos, įvairios akcijos, tačiau dalis jos buvo „privatizuota“ gyventi. Viena priešais kitą sustatytos palapinės, šalia jų miegmaišiai įprastai privatų ir pašalinei akiai nematomą gyvenimą viešino. Protestuotojai priartėję prie Vyriausybės taip pat atsinešė palapines, laiptų bortus vartojo kaip vietas prisėsti, susidėti ne tik tuo metu nenaudojamus daiktus, bet taip pat ir maistą (termosai, produktai plastiko maišeliuose, maisto iš užkandinių likučiai). Valdžios institucijų prieigos dažniausiai yra reprezentacinės, todėl šiuo atveju kyla paradoksali situacija: kokioje Lietuva reprezentuojama tokiais vaizdais? Protestuotojai įkurdino palapines arčiau Vyriausybės pastato, o patys būriavosi arčiau praeivių, tarsi atsiribodami nuo valdžios ir „eidami į žmones“. Vieną pavakarę¹⁴⁰ pasirodė policijos pareigūnai pranešti apie reikiamo atstumo nuo Vyriausybės peržengimą. Pareigūnai stovi gatvės pusėje, o protestuotojai Vyriausybės, tarsi pusių sukeitimas. Dėl saugaus įstatymuose numatyto atstumo nesilaikymo ilgą laiką pastatas ir jo prieigos buvo pažymėtos „Stop“ juostomis. Taip atsiranda dar viena skirtis, kuri buvo visuomet, tik neįkūnyta fiziškai. Visuomenė privalo gerbti valdžią, laikytis įstatymų/atstumo, santykiai turi vyrauti formalūs. Brėžiama skirtis tarp to, kas oficialu ir neoficialu, galima ir negalima, įtvirtinamos

¹³⁷ Joana Lapėnienė, *Kas protestuoja prie Vyriausybės?*, LRT Televizijos laida „Savaitė“, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/141657#wowzaplaystart=2094000&wowzaplayduration=397000>

¹³⁸ *Universitetas – ne fabrikas ir ne bažnyčia! Studijos – ne antroji pamaina!* [žiūrėta 2018-12-01] [Video medžiaga] Prieiga per: <https://aukstasismoxlas.noblogs.org/apie/>

¹³⁹ Lapėnienė, *Kas protestuoja prie Vyriausybės*

¹⁴⁰ *Protestas "Gyvenimas per brangus" prieš naują Darbo kodeksą*, Vilnius, 2016 [žiūrėta 2018-11-10]. Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=4mNIWs0fJGw>

pozicijos, galia (protestuotojams ją peržengus galima kreiptis į specialias instancijas), kur yra saugu ir nesaugu.

Tarp juostų taip pat patenka patruliuojančių pareigūnų autobusiukas. Taip šiomis juostomis įvedami judėjimo vektoriai, kreipiantys ir verčiantys rinktis kryptį, formuojasi nauji “takeliai”. Protestuotojai savo erdvę atžymi palapinėmis, plakatais, specialių žymėjimo priemonių nepasitelkia, tarsi įsiliedami į aikštės erdvę arba darydami prielaidą, jog ši ir taip yra jų. Vaikščioti skirti takeliai arčiau prekybos centro buvo paversti miego zonomis, įrėminti palapinių, todėl iš vienos pusės tai skatino atvirą protestuotojų ir užklystančių į šią erdvę miestiečių bendravimą, tačiau iš kitos pusės skatino aplenkti aikštę. „Stop“ juostos, palapinės, buitės rakandai vertė nuolatinius šios erdvės vartotojus interpretuoti ją naujai, o dažniausiai, kad būtų paprasčiau, įprastą kirsti erdvę tiesiog apeiti. Tokiu būdu protestuotojų keliamomis idėjomis nesidomintiems žmonėms ši aikštė tapo tarsi „ne vieta“, buvo išbraukta iš įprasto jiems miesto scenarijaus.

Protestuotojų gyvenimas buvo tarsi realybės šou, veikė panoptikumo principas: jausdami dėmesį jie elgėsi it tikri revoliucionieriai. Stebintieji turėjo galimybę pamatyti ribinį vyksmą: kuomet iš „paprasto“ žmogaus virstama aistringumu maištininku. Vis dėlto atkaklumu jie drąsino pasisakyti palaikančiuosius, prie šio protesto buvo galima prisijungti bet kada, taip atsirasdavo grupelės iš profesinių sąjungų, organizacijų ar pavienių aktyvistų. Dėl aptariamąsios problemos aktualumo, jos eskalavimo informacijos kanalais, akcijos metu Lietuvos centru tapo Vinco Kudirkos aikštė.

Erdvės apipavidalinimas ir atmosfera priminė festivalį: plakatai, figūros (lėktuvas), palapinių miestelis, kabantis hamakas, pakili nuotaika, aktyviai tarpusavyje bendraujantys žmonės, sutinkami pažįstami, gatvės triukšmą ir šurmulį stelbia mušami būgnai ir skanduojami šūkliai. Kaip vienas tikslų tampa įtraukti kuo daugiau žmonių ir veikiant nugalėti baimę, nes galia apsiginti yra galia kontroliuoti.¹⁴¹ Taip pat yra skirtis tarp viešų ir privačių sričių. Galia (biurokratinė, monarchijos, ekonominė) cirkuliuoja mieste ir saugojama nuo smalsių akių, į tokius pastatus patekimas yra ribojamas, reikalaujamas turėti tam tikras statusas, nes netinkamų asmenų veiksmai gali būti nukreipti prieš bendrą gerį – įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios pastatus. Į kai kuriuos pastatus patekimas gali būti ribojamas, bet nedraudžiamas, pvz., koplyčios, mečetės ir pan.¹⁴² Pastebėtina, kad „Gyvenimas per brangus“ buvo drąsiai eita link Vyriausybės, būta itin artimose jos prieigose.

Festivaliai ir karnavalai yra komiški teatro įvykiai: komiški dėl troškimo, net jei ir pradžia/ištakos tragiška. Kai žmonės išeina į gatves masiškai, jie švenčia gyvenimo galimybes: valgo, geria, kuria teatrą, mylisi ir džiaugiasi vienas kito draugija. Dėvi kaukes ir kostiumus,

¹⁴¹ Rubin, 142-143.

¹⁴² Pearson, 97.

mojuoja plakatais ne norėdami pasislėpti ar pasipuošti, ar nustebinti, bet atskleisti, koks skirtingas gali būti žmogaus gyvenimas. Liesti uždraustas temas yra rizikinga, todėl žmonės prisidengia kaukėmis ir kostiumais. Farsas ar parodija protestui pasirenkama prieš priespaudą, netoleranciją, nepagarbą. Prisijungti prie tokio protesto yra socialiai ir politiškai gyvybingas sprendimas. Tokiais veiksmais žaismingai, kūniškai parodoma viešai/valdžios akiai, kas yra žmogaus gyvenimas ir mirtis. Tokie veiksmai meta iššūkį oficialiems kultūros darbuotojams ir perklausia dėl autoritetų, stabilumo, saiko, nemirtingumo.¹⁴³ Viešos vietos, kuriose vyksta susibūrimai, sprendžiami klausimai, jos yra gerai matomos, lengvai pasiekiamos, transformuojamos į teatrus: paradai, eitynės, masiniai susibūrimai, gatvės teatras, šventės yra perdėtos, ritualizuotos ir dėl šou. Karnavališkumas leidžia eksperimentuoti su elgesiu, atsipalaiduoti ir tapti kitu nei įprasta. Skirtį tarp karnavalo ir revoliucijos galima pastebėti per pokyčio laikotarpį.¹⁴⁴

Taip pat formuojasi bendruomenė, keičiamasi kontaktais, bendraujama. Protestuotojai turėjo kiekvienos dienos programą, vykdavo diskusijos, dirbtuvės, vakarais skambėdavo muzika, skaitoma poezija. Galima pastebėti, jog edukaciniai užsiėmimai ir diskusijos tampa šiuolaikinių protestų sudedamąja dalimi. Aikštei sugražinama senoji jos (agoros) reikšmė – susibūrimas ir aktualių klausimų gvildenimas.

Tokio pobūdžio protestas yra patrauklus savo forma kaip toks, nes yra neįprastas, todėl traukia jaunimą vien dėl pačios protestavimo idėjos, valdžios įstaigų erzinimo. Tokia išvada kyla taip pat iš 2016 m. birželio 28 - osios paryčiais įvykusio incidento¹⁴⁵, kuomet neblaivūs jaunuoliai prisidengdami, jog atlieka performansą - meno aktą - peržengia „Stop” juostą ir nuogais kūnais priglunda prie Vyriausybės durų. „Meno akcijos” atlikėjai prie institucijos durų keliauja ne trumpindami kelią, bet sankcionuotu taku, klotu plytelėmis, taip veiksmas vyksta ilgiau. Šiuo veiksmu buvo tikrinama šalia budėjusių policijos pareigūnų reakcija.

Nors protestivalio sąvoka labiau siejama su karnavalu, tačiau ji taip pat tinka ir kalbant apie protestą kaip festivalį (ir protestą apskritai), nes jo metu taip pat esama intensyvių emocijų, laisvės, drąsos prieštarauti valdžios institucijoms, kurti alternatyvų pasaulį/tiesą ir siekti jį įteisinti.¹⁴⁶ Tai yra iš dalies pavojinga, nes pajutus tą laisvę, norisi kartoti, be to, gali pakisti požiūris

¹⁴³ Cohen – Cruz, 197.

¹⁴⁴ Ten pat, 204.

¹⁴⁵ Modesta Gaučaitė, *Protestas prie Vyriausybės: girti nuogaliai priešinosi policijai*, lrytas.lt, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/protestas-prie-vyriausybes-girti-nuogaliai-priesinosi-policijai.htm> ir *Protestuotojai išsirengė: filmuotoje medžiagoje – girtų nuogalių žygis prie Vyriausybės*, tv3.lt, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <http://www.tv3.lt/naujiena/875337/neiprastas-reginys-filmuotoje-medziagoje-dvieju-nuogaliu-zygis-prie-vyriausybes>

¹⁴⁶ Buyskych, 77.

į gyvenimą apskritai, suteikiamos prasmės jo aspektams.¹⁴⁷ Tokie protestai sugrąžina išstumtą kūną iš privatumo rėmų ir siejimo tik su seksualiniais dalykais į viešą politikos akiratį.¹⁴⁸

Šį protestą galima įvardinti kaip vieną iš erdvės virtualizacijos pavyzdžių, kuomet buvo daug fotografuojama, filmuojama (taip pat ir pareigūnų). Tai buvo skatinama ir pačių protestuotojų, kad būtų kuo daugiau fiksavimo ir dalijimosi. Visa medžiaga keliama į socialinius tinklus, taip erdvę išplečiant į kitą dimensiją. Žmonės, negalintys būti drauge, įsitraukdavo į socialiniais tinklais praplėstą erdvę. Šio protesto atvejo įkvėpta susikūrė judėjimas/bendruomenė tuo pačiu pavadinimu.

2016 m. liepos 4 d. buvo organizuotas protestas¹⁴⁹, kurio metu buvo įgarsintas Vincas Kudirka, besikreipiantis į tuometinį premjerą Andrių Butkevičių. Veiksmas priminė pamaldas: dalyviai stovėjo puslankiu ir veidais atsisukę į paminklą - pastorių. Vedlys įgarsino prašymus, o kiti pritardavo "Uždek mus iš apačios". Visa tai primena ritualą ne tik dėl fizinio išsidėstymo, bet ir dėl transformacijos siekimo - „tapti uždegtiems“. Be to, adresatas fiziškai nėra erdvėje, todėl tampa tarsi transcendentiniu. Dalyviai nugaromis atsivėrė nuo pėsčiųjų įvaldytos dalies, sukurdami uždarą, intymesnę erdvę. Vėliau buvo pajudėta link Seimo taip sujungiant dvi erdves: buvusią protesto vietą ir naująją.

"Gyvenimas per brangus" kurta alternatyvi realybė, tarsi hipių bendruomenė, komuna, tačiau kartu tai buvo tarsi realybės šou. Dalyviai tai suprato, todėl kai kurie jų pasisakymai buvo teatrališki, "įėjus" į revoliucionieriaus vaidmenį. Šį šou stebėti ir į jį įsilieti galėjo kiekvienas norintis. Vis dėlto nesidomintieji jo idėjomis erdvę aplenkėdavo ar spartindavo žingsnį. Taip pat išnaudoti visi pagrindiniai aikštės elementai: Vyriausybės pastatas, architektūros elementai paverčiami kasdienio gyvenimo atributais, paminklas integruojamas į vieną iš protesto renginių.

2.2.4 Kiti protestai Vinco Kudirkos aikštėje

Protesto performansai Kudirkos aikštėje dažniausiai vyksta taip, jog protestuojantieji stovi veidu į Gedimino prospektą, o Vinco Kudirkos skulptūra lieka užnugaryje. Kyla įspūdis, jog ir vienas žymiausių Lietuvos aktyvistų yra drauge su protestuojančiais, tarsi juos saugo. Užnugaryje lieka ir Vyriausybė, kuri pagal tą pačią logiką turėtų pritarti skelbiamoms idėjomis, tačiau tokiu atveju

¹⁴⁷ Katherine Ainger, Chesters Graeme, Credland Tony, Jordan John, Stern Andrew ir Whitney Jennifer, *We Are Everywhere: The Irresistible Rise of Global Anticapitalism*, (Eds), London: Verso, 2003, 182.

¹⁴⁸ Ten pat, 175.

¹⁴⁹ Želnienė Liepa, *Protestuotojai premjerui: Uždek mus iš apačios*, 15min.lt 2016 [žiūrėta 2018-11-11]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prezidentes-veto-nepakako-aktyviausi-protestuotojai-nesitraukia-56-651025#>

nebūtų protestuojama. Vinco Kudirkos pozicija yra tarsi protestuojančiųjų saugotojo nuo valdžios savivalės. Tai būtų galima įvardinti aikštės galios liniją – ant laiptelių, funkcionuojančių kaip pakyla („scena“), besiribojančių su Gedimino prospekto pėsčiųjų „įvaldyta“ dalimi. Toks pasirinkimas atveria galimybes pėstiesiems net ir einant pro šalį matyti performansą, jei jis nėra užstojamas stebinčiųjų.

Dažniausiai yra sakomos kalbos, išsakomos problemos, kalbama į mikrofoną ar megafoną. Garsu bandoma išsilaisvinti, prasibrauti ne tik į aikštės erdvę: jis yra girdimas ir netoliese, jei dėl distancijos nebus suprasta, kas kalbama, aplinkiniai bent atkreips dėmesį ir galbūt bus pritraukti prieiti. Įprastai pasitelkiama itin nesudėtinga atributika: kepurės, vėliavos, plakatai. Jei protesto metu veikia personažai, dažnai jaučiama satyra, pašėpimas, pvz., mokytojas – kalinys¹⁵⁰, moterimi politike persirengęs vyras, keliantis aliuzijas į vieną iš realių politikos atstovų¹⁵¹ ir pan.

Viena iš protestavimo taktikų yra pasitelkti laidotuvių atributiką: krepšeliai, perrištos nuotraukos, deginamos žvakutės. Pastebima, jog dažnai toks protestavimo būdas yra pasirenkamas aktualizuojant su kultūra susijusias problemas¹⁵² arba kovojant už gyvūnų teises kaip ir aptariamas judėjimo „Gerbk gyvūnų teises“ organizuotas 2012 m. gruodį protestas.¹⁵³ Nors ir esama plakatų, tačiau protestavimo visas krūvis tarsi perduodamas „begarsiams“ portretams, kurie byloja pačiu jų eksponavimu. Patys protestuotojai taip pat tyli. Išdėlioti ant žemės paveikslai priverčia nuleisti žvilgsnį. Tarsi tokiu fiktyviu („popieriniu“) kūniškumu yra bylojama apie gyvenimą ir mirtį erdvėje, kupinoje kapitalistinių pagundų.

Kaip įdomesnis erdvės išnaudojimo atvejis buvo 2011 m. organizuotas *flashmobas* prieš atominių elektrinių statybą ir atominę energetiką apskritai, kuris buvo atliktas dukart, bet skirtingose erdvėse. Pirmasis įvyko Katedros aikštėje balandžio 22 d. ir buvo kaip kvietimas į balandžio 26 d. vyksiančias eitynes ir koncertą Vinco Kudirkos aikštėje¹⁵⁴ Žmonės, vilkintys juodus rūbus ir geltonus lietpalčius bei dėvintys respiratorius, suformavo radioaktyvią medžiagą žymintį ženklą. Vis dėlto, kad šis gyvas piešinys būtų pamatytas, jam reikia distancijos, aukščio – einant pro

¹⁵⁰ Vilniuje vyko masinis protestas „Paskutinis skambutis“: reikalavo pagarbos ir atšaukti etatinį apmokėjimą, 15min.lt, 2018 [žiūrėta 2018-12-27]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-masinis-protestas-paskutinis-skambutis-56-1071866#galerija/166858/4369600>

¹⁵¹ Mokytojų dieną – pelnytos patyčios iš valdžios, lprofsajungos.lt, 2016 [žiūrėta 2018-12-03]. Prieiga per: <http://www.lprofsajungos.lt/?lang=lt&mlD=1&id=5125>

¹⁵² Rasa Pakalkienė, Prie Vyriausybės rūmų – protestas prieš žiniasklaidos suvaržymus, lzinios.lt, 2018 [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga per: <https://www.lzinios.lt/Lietuva/prie-vyriausybes-rumu-protestas-pries-ziniasklaidos-suvarzymus/273707>

¹⁵³ Inga Labutytė, Žmonių ir gyvūnų dienos proga – raginimai nemažinti PVM mėsai, grynas.lt, 2012 [žiūrėta 2018-12-16]. Prieiga per: <https://www.delfi.lt/grynas/gyvenimas/zmoniu-ir-gyvunu-dienos-proga-raginimai-nemazinti-pvm-mesai.d?id=60191517>

¹⁵⁴ Darius Chmieliauskas, Antiatominis flashmobas. Černobyliams – ne!, 15min.lt, 2011 [žiūrėta 2018-11-30]. [Fotografijos] Prieiga per: <http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/svarbu/antiatominis-flashmobas-chernobyliams-ne-nuotraukos-515-271334#>

aiškštę tebus matomas dvispalvis būrys. Iš paukščio skrydžio matyti itin tvarkinga kompozicija, „įrėmintą“ protesto plakatų.¹⁵⁵ Tarsi keliama idėja, jog šis įspėjamasis ženklas yra skirtas ne kasdieniams pėstiesiems, o turintiems sprendimo galią. Radioaktyvumo ženklas tradiciškai (kaip ir daugumos protestų metu svarbiausi akcentai, veiksmai ir pan.) komponuojamas ant laiptuotos pakylėtos erdvės, per daug nenutolstant nuo aktyvios pėsčiaisiais Gedimino prospekto šaligatvio dalies. Minėto ženklo kontūrai tarsi įsilieja į gyvą piešinį, „nurodydami“ elektrinės kaip pastato kontūrą, o žmonės kaip judrūs individualūs subjektai (šiuo atveju, objektai), todėl, kaip bendras vientisas darinys, lengvai deformuojamas, įkūnija patį reaktorių, kuris nelaimės atveju „pasklinda“. Pakartotas performansas Vinco Kudirkos aikštėje skiriasi tuo, jog šįkart ženklas yra perbrauktas. Katedros aikštėje buvo tarsi konstatuojama, jog turima vis dar „gyva“ problema, o šiuo atveju išsakoma nepritavimo pozicija. Bendrame pilkame ir struktūruotame „fone“ šis ženklas ir visa kompozicija atrodo itin žaisminga detalė, tačiau taip pat labai tvarkinga, paklūstanti geometriniams kanonams.

Dar kitaip Vinco Kudirkos aikštė atskleidžiama, kai joje susirenka itin gausus būrys žmonių.¹⁵⁶ Tokiu atveju, tarsi kūnais matuojama jos talpa, kuriamas bendrumo jausmas, nes distancija tarp žmonių tampa maža. Tokiu atveju, judėti, praeiti tarp protestuojančiųjų yra sudėtinga ir aikštę tenka aplenksti. Dėl žmonių gausos įprastą „sceną“ tenka perkelti šalia Vinco Kudirkos paminklo – dėmesys yra centruojamas į šalia jo kalbančiuosius bei šone laikomus plakatus, kurie tarsi įrėmina, bet kartu ir atriboja nenaudojamą protestui aikštės dalį. Įprastai dėl aikštės dydžio vienas žmogus joje ištirpsta, tačiau stovintis šalia paminklo jis atrodo tvirtesnis, didesnę socialinę statusą turintis, todėl ir fizinis menkumas ne taip pastebimas. Vis dėlto galimi atvejai, kuomet dėl susirinkusiųjų gausos išnyksta vienas dėmesio centras ir tam tikrų veiksmų iniciatyva (pvz., skanduotės, dainos) gali pasklisti iš bet kurios aikštės dalies.¹⁵⁷ Kuo daugiau susirenka žmonių, tuo drąsiau ir linksmiau net stovėti su plakatais, nes, tokiu atveju, galia yra kiekybėje.

Vienas iš gausesnių protestų įvyko visai neseniai – organizuotas dėl netenkinančių mokytojų atlyginimų „Paskutinis skambutis“.¹⁵⁸ Tokie masiniai susirinkimai atrodo dar įspūdingiau iš paukščio skrydžio, kuomet yra matyti žmonių tankis, jų išsidėstymas, „piešinys“. Šiuo atveju, žmonės buvo išplitę ne tik aikštėje, bet ir Gedimino prospekte, kuriuo darbo dieną važinėja transportas. Įmanoma teigti, jog net sustojus be tikslo užsibūti ar susidomėjimo, galima traktuoti,

¹⁵⁵ Gediminas Šaltenis, *Protestas prieš AE statybas*, gediminas.saltenis.lt, 2011 [žiūrėta 2018-11-30]. [Fotografijos] Prieiga per: <http://gediminas.saltenis.lt/blog/photography/protestas-pries-ae-statybas>

¹⁵⁶ Vienas iš pavyzdžių gali būti: Pakalnienė, *Prie Vyriausybės rūmų – protestas prieš žiniasklaidos suvaržymus*

¹⁵⁷ Stop-acta bendruomenė, Vilniuje Vinco Kudirkos aikštėje protestas prieš ACTA, komentaras.lt, 2011 [žiūrėta 2018-12-01]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://komentaras.lt/vilniuje-vinco-kudirkos-aiksteje-susirinko-protestas-pries-acta/>

¹⁵⁸ Vilniuje vyko masinis protestas „Paskutinis skambutis“: reikalavo pagarbos ir atšaukti etatinį apmokėjimą, 15min.lt, 2018 [žiūrėta 2018-12-27]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-masinis-protestas-paskutinis-skambutis-56-1071866#galerija/166858/4369600>

jog dalyvaujama proteste, nes patenkama į masinį protesto „piešinį“. Jei žvelgiama iš aukštai, galima pastebėti, jog savitai atrodo žmonių jūros kirtis ties ten, kur gali važinėti viešasis transportas. Šiuo atveju, kaip ir anksčiau minėta, galima teigti, jog kaip taktika tampa tiesiog užpildyti erdvę, užkimšti ją kūnais. Taip pat šio protesto metu yra pasitelkiamas kitas gana populiarus simbolinis veiksmas – sujungimas žmonių grandine dviejų erdvių. Šio protesto metu sujungta buvo Seimas ir Švietimo ir mokslo ministerija – dvi valstybės institucijos, kurių priimami sprendimai yra aktualūs šiems protestuotojams. Suinteresuotųjų protestu banga tiesiogine žodžio prasme pasisavina tiek minėtąsias institucijas ir kelią iki jų, tiek Vinco Kudirkos aikštę ir Gedimino prospekto dalį šalia. Miniai suvaldyti yra pasitelkiami metaliniai bortai, taip pat policijos pareigūnai, kurie stovi šiek tiek atokiau, kad visiškai neištirtų protestuojančiųjų gausoje.

IŠVADOS

Strategų sukurta geometrinė erdvė (vieta) yra tarsi nefunkcionuojanti, kol į ją nepatenka jos vartotojai – taktikai, kurie savo veikla šią aktualizuoja: sujungia ar trina šios elementus, prisimena ar užmaršina istoriją ir pan. Protestą galima įvardinti kaip vieną iš tokių veiklų ir jam kaip performansui elementariausiame lygmenyje pakanka, jog būtų asmuo atliekantis veiksmą, jį stebintysis ir erdvė, kurioje viskas vyksta ir ja galima manipuluoti. Jis gali įgyti ritualo, teatro, žaidimo, sporto, šokio, muzikos ir žaidimų formas, tačiau nebūtinai jos bus griežtai apibrėžtos, dažnai jų elementai yra sumišę. Jo atlikimo/vyksmo metu atsiranda tik jam būdingas medžiagiškumas, susidedantis iš trijų dėmenų: kūniškumo, erdviškumo ir garsiškumo, kurie yra glaudžiai susiję ir vienas be kito neegzistuoja. Kaip sąlyga jiems visiems pasireikšti atlikimo metu egzistuoja laikiškumas.

Protestas savo prigimtimi yra linkęs liesti opius klausimus, laviruoti ties legalumo riba, yra prieštaravimo išraiška. Dėl šių priežasčių jo metu atsiranda didesnės galimybės išnaudoti erdvę, patekti ten, kur įprastai yra draudžiama. Pasiteisinti galima teise į nuomonės išsakymą. Pasitaiko atvejų, jog nors yra įstatymiškai reglamentuoti saugikliai, ribojantys tam tikrus veiksmus, tačiau jie yra idėjinio lygmens ir dėl nebūtos tokios realios praktikos, įvykus tokiam faktui, institucijas ištinka nežinia. Be to, dar veikia visuomenės dėmesys, kuomet tinkamam sprendimui, kaip reaguoti į kilusią situaciją, vien įstatymo raidės nepakanka. Netinkamas sprendimas gali iššaukti itin negatyvią reakciją arba žinia apie tai pasklisti ir už šalies ribų. Nors protestas siejamas su prieštaravimu, pozicija, tačiau šiuolaikiniai protestai yra apie tapimą, kaitą, taigi jie destabilizuoja erdvę. Taip pat tai, kas privatu, gali būti sąmoningai pateikta viešai. Tai galima įvardinti netgi kaip viena iš taktikų.

Protestas pats savaime yra tarsi derybos tarp vidinių tos erdvės taisyklių ir masyvesnio geografinio darinio taisyklių, taip pat politinių ir ekonominių veiksmų, tarp kurių varijuoja protestas. Protesto ir erdvės santykį būtų galima apibūdinti kaip vietos, kurioje vaidenasi ir vaiduoklio. Kadangi vaiduokliai yra permatomi, jis nepaslepia erdvės, kurioje vaidenasi, todėl ši išlieka matoma. Jeigu pridedamas dar vienas dėmuo – liudininkas – išeina trejybė, kuri sudaro kūrinį. Kūrinio metu visi trys dėmenys yra aktyvūs, nepakanka tik „vaiduoklio“ veiklos.

Protesto kaip performanso metu atsiranda jo medžiagiškumas, susidedantis iš erdviškumo, kūniškumo ir garsiškumo. Juo yra tarsi užklojamas dar vienas patirties sluoksnis ant erdvės. Dėl atlikimo medžiagiškumo yra galimybė prisitraukti kitas erdves, plėsti protesto erdvę. Erdviškumas nėra tas pats, kas erdvė, jį kuria toje erdvėje esantys žmonės ir atmosfera, kurią

skleidžia pati erdvė, taip pat atmosferai įtaką daro erdvėje esančių elementų sąveika. Atmosferinė erdvė tarsi pasisavina stebintojo kūną, jis gali transformuotis ir taip pajusti savo kūniškumą. Taip protestų metu perimami iš anksto numatyti arba vyksmo metu išryškėjantys turimi užimti vaidmenys. Taip pat tokių protestų metu Vinco Kudirkos skulptūra būna įtraukta į veiksmą, ji tampa tarsi viena iš protestuojančiųjų arba jų saugotoja. Ji virsta subjektu, o protestuotojai, stebėtojai (nors būna atvejų, jog vien dėl pasyvaus stebėjimo tampama įlietu į protestą kaip dalyvis) gali virsti objektais, priklausomai nuo idėjos. Taip pat protesto metu pasitelkiama atributika, daiktai įgyja simbolinę reikšmę, įgauna vertę, tačiau retai finansinę.

Protesto metu gali susiformuoti bendruomenė, kurios veikla bus plėtojama kitoje erdvėje. Per naujienų fiksavimą kameromis, dalinimąsi vaizdais, bendravimą socialiniuose tinkluose, įvyksta erdvės virtualizacija.

Visuomenė yra ištroškusi sensacijų, dramų, šokiravimo, todėl medijos tarsi „prikelia“ protestą ir kuria iš jo sensingą įvykį. Jis gali būti pateikiamas kaip revoliucija, kriminalas ar jam suteikiamas kitas norimas situacijos „įrėminimas“. Galima teigti, jog dėl tos pačios reginio troškulio priežasties protestai yra pateikiami kuo atraktyviau (žinoma, taip pat, kad būtų pritrauktas didesnis kiekis žmonių). Protestai vis dažniau dėl pakilios nuotaikos, skambančios muzikos, spalvingų kostiumų, atributikos, kalbėjimo į mikrofoną ar megafoną, kartais turimos scenos ir pan. primena festivalį ir tampa tarsi alternatyva valstybės organizuojamoms šventėms.

Protestas, užimdamas erdvę, dažnai masina smalsuolius arba nesidominčius veiksmu verčia ieškoti erdvės kirtimo, apėjimo alternatyvų ir taip interpretuoti, atrasti ją iš naujo. Be to, protestų metu atsirandantys iki tol nebuvę erdvės atributai (pvz., metalinės užtvaros) taip pat skatina pažinti žinomą erdvę iš kitų perspektyvų.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Literatūra:

1. Ainger Katherine, Chesters Graeme, Credland Tony, Jordan John, Stern Andrew ir Whitney Jennifer, *We Are Everywhere: The Irresistible Rise of Global Anticapitalism*, (Eds), London: Verso, 2003.
2. Amin Ash, *Collective culture and urban public space*. City, Taylor & Francis Journals, 12(1), 2008, 5-24.
3. Auge Marc, *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*. London, New York: Verso, 1995.
4. Baudry, Sandrine, *Reclaiming Urban Space as Resistance: The Infrapolitics of Gardening*. *Revue française d'études américaines*, 131(1), 2012, 32-48.
5. Bauman Zygmunt, *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press, 2000, 63.
6. Bowman Paul ir Richard Stamp, *Reading Ranciere: Critical Dissensus*, New York: Continuum, 2011.
7. Buivydas Rimantas, *Viešųjų erdvių transformacija Lietuvos miestuose*, Vilnius: LOGOS, 66(1), 2011, 132-141.
8. Buyskich Iuliia, *Carnival in Urban Protest Culture Carnival: The Case of Kyiv Early Maidan*, *Lietuvos etnologija*, 16(25), 2016, 69-89.
9. Collins Jane ir Andrew Nisbet, *Theatre and performance design: A Reader in Scenography*, Oxford and Routledge: Taylor Francis Group, 2010.
10. Cohen-Cruz Jan, *Radical Street Performance. An International Anthology*, Routledge, London and New York, 1998.
11. Čiupailaitė Dalia, *Sociologinės, antropologinės perspektyvos į interjerą poreikis dizaino edukacijoje*, *Technologijos ir menas*, 6, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 87-94.
12. de Certeau Michel, *The Practice of Everyday Life*, Berkeley: University of California Press, 1984.
13. Debord Guy, *Spektaklio visuomenė*, Kaunas: Kitos knygos, 2006, 37-189.
14. Dūdėnas Justinas, *Architektūrinio objekto perskaitymo sąlygos. BeePart atvejis*, *Coactivity: Philosophy, Communication*, 22(1), 2014, 99-111.
15. Duncombe Stephen, *Protest Scenography*, *Performance Research*, Routledge, 18(3), 2013, 200-205.
16. Elden Stuart, *There is a Politics of Space because Space is Political. Henri Lefebvre and the Production of Space*, *Radical Philosophy Review*, 10(2), 2007, 101-116.

17. Fischer-Lichte Erika, *Performatyvumo estetika*, Vilnius: Mintis, 2013.
18. Horward Pamela, *What is Scenography?*, London: Routledge, 2002.
19. St John Graham. *Protestival: Global Days of Action and Carnivalized Politics in the Present*, *Social Movement Studies*, 7(2), 2008, 167-190.
20. Jokubaitis Alvydas, *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
21. Kaye Nick, *Art into Theatre: Performance Interviews and Documents*, Amsterdam: Harwood Academic Press, 2008.
22. Kraniauskas Liutauras, *Švenčių ir miesto erdvės santykis: trijų Klaipėdos miesto švenčių sociologija*, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 28(1), 2011, 149-182.
23. Lavrinec Jekaterina, *Urban Scenography: Emotional and Bodily Experience*, *Limes, Borderland Studies*, 6(1), 2013, 21-31.
24. Lavrinec Jekaterina, *Urbanistinė choreografija: kūnas, emocijos ir ritualai*, *Santalka: Filosofija, Komunikacija*, 19(1), 2011, 62-73.
25. Lefebvre Henri, *The Production of Space*, Wiley-Blackwell, 1992.
26. Lefebvre Henri, Kofman Eleonore and Lebas Elizabeth (eds.), *Writings on Cities*, Cambridge: Wiley-Blackwell, 1996.
27. Massey Doreen, *For Space*, London: Sage Publications, 2005.
28. Mažeikis Gintautas, *Protestas ir Distribucija: Femen ir Pussy Riot Atvejai*, *Politologija*, 69(1), 2013.
29. McKinney Joslin ir Butterworth Philip, *The Cambridge Introduction to Scenography*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
30. McLucas Clifford, *Ten Feet and Three Quarters of an Inch Theatre*, London, New York: Routledge, 2000.
31. Merx Sigrid, *The Politics of Scenography: Disrupting the stage*, *Performance Research*, 18(3), 2013, 54-58.
32. Nicholls Walter, *Place, Networks, Space: Theorizing the Geographies of Social Movements*, *Transactions of the Institute of British Geographies* 34(1), 2009, 78-93.
33. Nora Pierre, *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*, University of California Press, 1989.
34. Ousmanova Almira, *Anapus reprezentacijos: Revoliucija kaip Žodis, Vaizdinys ir Įvykis*, *Politologija*, 69(1), 2013, 5-29.
35. Pearson Mike, *Site-specific Performance*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.
36. Rancière Jacques, *Dissensus: On Politics and Aesthetics*, New York: Continuum International Publishing group, 2011.

37. Rancière Jacques, *The Emancipated Spectator*, Trans, Gregory Elliott, London: Verso, 2008.
38. Rancière Jacques, *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. New York: Continuum International Publishing Group, 2004.
39. Schechner Richard, *Performance Theory*, New York: Taylor & Francis e-Library, 2004.
40. Stevens Lara, *Networks of Resistance: Connecting Stage, Street and Social Media in Tony Kushner's „Only We Who Guard The Mystery Shall Be Unhappy“*, *Performance Paradigm*, 10, 2014, 35-47.
41. Tiškus Gintautas, *Lietuvos miestų aikščių reprezentatyvumo istorinė samprata*, *Vilniaus Gedimino technikos universitetas*, 7(1), 2015, 69-77.
42. Trilupaitytė Skaidra, *Akcijos mieste ir išpuolių grėsmės retorika. Vilnius po 2009 – ujų*, *Politologija*, 81(), 2016, 80-110.
43. Trilupaitytė Skaidra, *Meninis protestas ir (politikos) kritika: kai kurie pirmojo XXI a. dešimtmečio Vilniaus pavyzdžiai, Meno istorija ir kritika 11*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015, 5-21.
44. Trilupaitytė Skaidra, *Viešojo kultūros, vartojimo ar kultūringo vartojimo erdvė? Vilniaus atvejis*, in: *Repšienė Rita (sud.), Lietuvos kultūros tyrimai 2: Muziejai, paveldas, vertybės*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, 99.
45. Zukin Sharon, *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995.
46. Žukauskaitė Audronė, *Politinis įvykis kaip nereprezentuojama meno dimensija*, *Religija ir kultūra*, 11, 2012, 16.

Internetiniai šaltiniai:

1. De Certeau Michel, *Walking in the City. In the Practice of Everyday Life*, Berkeley, Los Angeles: The University of California Press, 1984 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <https://brettany.wordpress.com/2012/08/07/de-certeau-m-1984-walking-in-the-city-in-the-practice-of-everyday-life-berkeley-and-los-angeles-the-university-of-california-press/>
2. Chmieliauskas Darius, *Antiatominis flashmobas. Černobyliams – ne!*, 15min.lt, 2011 [žiūrėta 2018-11-30]. [Fotografijos] Prieiga per: <http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/svarbu/antiatominis-flashmobas-cernobyliams-ne-nuotraukos-515-271334#>
3. Gaučaitė Modesta, *Protestas prie Vyriausybės: girti nuogaliai priešinosi policijai*, *Lrytas.lt*, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/protestas-prie-vyriausybes-girti-nuogaliai-priesinosi-policijai.htm>
4. Jauniškis Vaidas, *Intymus šauksmas per mikrofoną*, *Kultūros barai*, 12, 2016 [žiūrėta 2018-12-03]. Prieiga per: <http://www.menufaktura.lt/?m=1052&s=67344>

5. Labutytė Inga, *Žmonių ir gyvūnų dienos proga – raginimai nemažinti PVM mėsai*, grynas.lt, 2012 [žiūrėta 2018-12-16]. Prieiga per: <https://www.delfi.lt/grynas/gyvenimas/zmoniu-ir-gyvunu-dienos-proga-raginimai-nemazinti-pvm-mesai.d?id=60191517>
6. Lapėnienė Joana, *Kas protestuoja prie Vyriausybės?*, LRT Televizijos laida „Savaitė“, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per: <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/141657#wowzaplaystart=2094000&wowzaplayduration=397000>
7. Pakalkienė Rasa, *Prie Vyriausybės rūmų – protestas prieš žiniasklaidos suvaržymus*, lzinios.lt, 2018 [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga per: <https://www.lzinios.lt/Lietuva/prie-vyriausybes-rumu-protestas-pries-ziniasklaidos-suvarzymus/273707>
8. Paulauskas Donatas, *Apie Vilniaus paminkluose dūkstančių istoriją*, Šiaurės Atėnai, 2012 [žiūrėta 2018-12-05]. Prieiga per: <http://www.satnai.lt/2012/11/30/apie-vil-niaus-pa-min-kluo-se-dus-tan-cia-is-to-ri-ja/>
9. Schoene Matthew, *Urban Continent, Urban Activism? European Cities and Social Movement Activism*, 2017 [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/conference/SCHOENE_Urban-Continent-Urban-Activism.pdf
10. Stop-acta bendruomenė, *Vilniuje Vinco Kudirkos aikštėje protestas prieš ACTA*, komentaras.lt, 2011 [žiūrėta 2018-12-01]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://komentaras.lt/vilniuje-vinco-kudirkos-aiksteje-susirinko-protestas-pries-acta/>
11. Šaltenis Gediminas, *Protestas prieš AE statybas*, gediminas.saltenis.lt, 2011 [žiūrėta 2018-11-30]. [Fotografijos] Prieiga per: <http://gediminas.saltenis.lt/blog/photography/protestas-pries-ae-statybas>
12. Želnienė Liepa, *Protestuotojai premjerui: Uždek mus iš apačios*, 15min.lt, 2016 [žiūrėta 2018-11-11]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prezidentes-veto-nepakako-aktyviausi-protestuotojai-nesitraukia-56-651025#>
13. *Himną savaip interpretavusios menininkės netaps kriminalinėmis nusikaltėlėmis*, lrt.lt, 2014 [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/himna-savaip-interpretavusios-menininkes-netaps-kriminalinemis-nusikaltelemis-56-408204>
14. *Ką „Žydrosios kojinės“ kalbėjo tautos patriarchams*, [žiūrėta 2018-12-10]. [Video medžiaga] Prieiga per: <http://www.anarchija.lt/aktyvizmas/38294-ka-zydrosios-kojine-kalbejo-tautos-patriarchams>
15. *Mokytojų dieną – pelnytą patyčią iš valdžios*, lprofsajungos.lt, 2016 [žiūrėta 2018-12-03]. Prieiga per: <http://www.lprofsajungos.lt/?lang=lt&mID=1&id=5125>
16. *Protestas prieš kailių pramonę Vilniuje*, LNK, 2014 [žiūrėta 2018-12-15]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=yGjIsc8aZS8>

17. *Protestas prieš kailių pramonę Vilniuje*, TV3, 2014 [žiūrėta 2018-12-15]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=0TtxZTZ8PjA>
18. *Protestas "Gyvenimas per brangus" prieš naują Darbo kodeksą*, Vilnius, 2016 [žiūrėta 2018-11-10]. [Video medžiaga] Prieiga per: <https://www.youtube.com/watch?v=4mNIWs0fJGw>
19. *Protestuotojai išsirengė: filmuotoje medžiagoje – girtų nuogalių žygis prie Vyriausybės*, tv3.lt, 2016 [žiūrėta 2018-11-12]. [Video medžiaga] Prieiga per: <http://www.tv3.lt/naujiena/875337/neiprastas-reginys-filmuotoje-medziagoje-dvieju-nuogaliu-zygis-prie-vyriausybes>
20. *Sostinėje – sukrečiantys protesto prieš kailių pramonę vaizdai*, diena.lt, 2014 [žiūrėta 2018-12-15] Prieiga per: <http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/gyvunu-teisiu-aktyvistai-surengs-sokiruojanti-performansa-pries-kailiu-pramone-608696>
21. *Universitetas – ne fabrikas ir ne bažnyčia! Studijos – ne antroji pamaina!* [žiūrėta 2018-12-01] [Video medžiaga] Prieiga per: <https://aukstasismoxlas.noblogs.org/apie/>
22. *Vilniuje vyko masinis protestas „Paskutinis skambutis“: reikalavo pagarbos ir atšaukti etatinį apmokėjimą*, 15min.lt, 2018 [žiūrėta 2018-12-27]. Prieiga per: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-masinis-protestas-paskutinis-skambutis-56-1071866#galerija/166858/4369600>

Nepublikuoti šaltiniai:

1. Wilkie Fiona, *Out of Place: The Negotiation of Space in Site-Specific Performance*, 2004. Filosofijos doktorantūros baigiamasis darbas.

SUMMARY

Kleinaitė, R. (2019). Rewriting Space with Urban Protests: Case of Vincas Kudirka Square. Master's Thesis. Vilnius, Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science

The aim of the master thesis is to conduct the analysis and evaluation of a certain urban space in Vilnius – Vincas Kudirka square, as well as the protests that take place there. The protests are analyzed as performances, while urban space as a scenography (material and technological stagecraft) for those performances.

Stages of research:

1. Conduct an analysis of theoretical review of literature. Following theoretical guidelines of Michel de Certeau and Henri Lefebvre the description of the geographical place is being discussed, moreover, the transformation into the space, its parameters and creatures. In terms to achieve more comprehensive concept of the space, attention is also paid to descriptions of the site-specific art and scenography. First part of this master thesis also discusses the concept of urban protests as the practice of space – ways of creating, while exploring the concept of performance (Richard's Schechner's theory). This part also analyzes the relationship between urban protests and the space itself (ideas of Erika Fisher-Lichte). Some orientation questions are presented.
2. Conduct an analysis of some particular examples of urban protests at Vincas Kudirka Square. Some brief settings of Vincas Kudirka Square are mentioned in order to observe how urban scenarios around this space change and how protests affect it.

The literature of urban anthropology is analyzed in order to explore the concept of space and the factors that create it. Moreover, since the protests are viewed as performances, and space as a possible scenography for it, performance theory and site-specific art literature are analyzed.

Having completed both the theoretical literature analysis and the research of the case, it has been concluded that urban spaces should not be represented as the city's gated property or as walled garden. These spaces should be spaces that provide citizens with opportunities to engage in political and social debates. Municipalities of the cities should plan the streets for artists and protesters to create stages for their events and to communicate their political and any kind of ideas. The protest is an appeal; therefore, it needs the widest possible audience.

Keywords: urban protests, urban space, performances, Vincas Kudirka Square, site-specific art.